

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Moravský Národní výbor a vznik Československa roku 1918

Diplomová práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Cyril Varadínek

Moravský Národní výbor a vznik Československa roku 1918

Diplomová práce

Olomouc 2010

Já, níže podepsaný Cyril Varadínek, autor diplomové práce na téma Moravský Národní výbor a vznik Československa roku 1918, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2002 Sb., správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká Republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Knihovna UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne 13. 4. 2010

.....

Cyril Varadínek

PODĚKOVÁNÍ

Tímto děkuji JUDr. Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D. za odborné vedení této diplomové práce a mnoho cenných rad, jimiž přispěl k jejímu vypracování. Dále děkuji vedoucí katedry právních dějin Mgr. Kamile Bubelové, Ph.D. a Mgr. Janě Janišové, Ph.D. za vstřícnost, kterou projevily v souvislosti se vznikem této práce. Veliký dík patří rovněž mým rodičům, rodině, kamarádům a Overnite Magpie, jenž mně po dobu mých studií hmotně i duševně podporovali.

OBSAH

1. ÚVOD.....	5
2. VZNIK ČESKOSLOVENSKA.....	6
2.1. ZAJIŠTĚNÍ PRÁVNÍ KONTINUITY	6
2.2. PŘEDVEČER PŘEV RATU.....	6
2.3. PŘEV RAT V PRAZE	9
3. SITUACE NA MORAVĚ.....	11
3.1. POSTAVENÍ MORAVY	11
3.2. ČINNOST ČESKÝCH POLITIKŮ	12
3.3. ROZPORY PŘI PŘÍPRAVĚ OSOBNÍCH ZMĚN VE SPRÁVĚ	13
3.4. DALŠÍ PŘÍPRAVY PŘEV RATU	14
3.5. POSTAVENÍ RAKOUSKÉ STÁTNÍ MOCI	14
4. VZNIK MORAVSKÉHO NÁRODNÍHO VÝBORU	16
5. PŘEV RAT NA MORAVĚ	17
5.1. 28. ŘÍJEN V BRNĚ	17
5.2. BRNĚNSKÝ PŘEV RAT	18
5.3. ODSTRAŇOVÁNÍ SYMBOLŮ VÁLKY A RAKOUSKO-UHERSKA	19
5.4. ČINNOST NÁRODNÍHO VÝBORU	20
5.5. PŘEV ZETÍ STÁTNÍ SPRÁVY	21
5.6. PŘEBÍRÁNÍ DALŠÍCH INSTITUCÍ.....	23
6. VOJSKO.....	25
6.1. CIZÍ VOJSKO V BRNĚ.....	25
6.2. TVORBA ČESKÉHO VOJSKA	26
7. PŘEV ZETÍ RADNICE	29
8. NÁVRAT K NORMÁLNÍMU ŽIVOTU	33
8.1. UKONČOVÁNÍ ČINNOSTI NÁRODNÍCH VÝBORŮ	35
9. KAŽDODENNÍ AGENDA NÁRODNÍHO VÝBORU	37
10. DALŠÍ UDÁLOSTI SPOJENÉ S PŘEV RATEM NA MORAVĚ	39
10.1. ZNIČENÍ POLITICKÝCH ARCHIVŮ.....	39
10.2. PRAVDĚPODOBNÉ ROZPORY BULÍNA A BUDÍNSKÉHO.....	39
11. PŘEBÍRÁNÍ MOCI V OSTATNÍCH MORAVSKÝCH MĚSTECH.....	43
12. ZÁVĚR.....	44
13. PŘÍLOHY	47
13.1. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI BRNĚNSKÉHO PŘEV RATU.....	47
13.2. ZÁKON NÁRODNÍHO VÝBORU ČESKOSLOVENSKÉHO ČÍS. 11 SB. Z. A N. ZE DNE 28. ŘÍJNA 1918 (RECEPČNÍ ZÁKON)	50
13.3. ANDRASSYHO NÓTA:.....	50
13.4. PROVOLÁNÍ NÁRODNÍHO VÝBORU ČESKOSLOVENSKÉHO.....	51
13.5. WILSONOVO POSELSTVÍ OSVOBOZENÝM NÁRODŮM	52
13.6. ODPOVĚĎ NÁRODNÍHO VÝBORU NA WILSONOVO POSELSTVÍ	52
13.7. ZÁZNAMY SCHŮZÍ NÁRODNÍHO VÝBORU	52
14. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	58

1. ÚVOD

Téma mojí diplomové práce jsem zvolil v touze detailně probádat okolnosti, za nichž vznikl náš samostatný československý stát v roce 1918. Dalším důvodem byla skutečnost, že je tato problematika veřejností téměř úplně zapomenuta.

Zaměřuji se především na události v Brně, od kterých se následně odvíjela situace na ostatních místech Moravy. Mám na mysli činnost Národního výboru, jenž jako revoluční orgán nového státu celý převrat v Brně prováděl a přebíral jeho jménem od rakouských orgánů administrativu na Moravě.

Při tvorbě práce jsem mimo jiné čerpal z historických prací Otto Urbana, Jiřího Pernese, Milana Řepy či Aleše Vyskočila, kteří ve svých dílech tuto problematiku řeší. Zde bych chtěl zmínit knihu Aleše Vyskočila *C.k. úředník ve zlatém věku jistoty*, v níž detailně popisuje převrat a jeho důsledky ve vazbě na činnost státních úřadů. Téma též literárně ve svých pamětech zpracovali účastníci oněch převratových dní na Moravě, což byli především Jaroslav Budínský, Hynek Bulín, Jan Pelikán nebo František Weyr. Konkrétně o činnosti Národního výboru v Brně jsou v Moravském zemském archivu k nalezení protokoly z jeho jednání.

Jako vědeckou metodu jsem používal hlavně komparaci, kdy jsem porovnával ve vzájemných souvislostech jednotlivé prameny vztahující se k zadanému tématu. Se zaujetím jsem sledoval i na první pohled drobné rozdíly v pamětech jednotlivých účastníků, z nichž se dá bohužel již jen vytušit řada konfliktů, která mezi představiteli nových poměrů vznikala v době, kdy se po převratu rozhodovalo o personálních změnách ve státním aparátu.

Práce je členěna do jednotlivých kapitol a podkapitol. V úvodních pasážích se stručně zabývám obecnými okolnostmi vzniku Československa. Vzápětí se zaměřuji na problematiku Moravy, osoby a události, které ovlivňovaly veřejné dění ve velkolepém dějinném okamžiku, kdy se nezadržitelně hroutila po staletí existující habsburská říše.

Mým cílem je vytvořit práci, která by popisovala moravské revoluční události podzimu 1918 komplexním způsobem, vycházejíc přitom z osobních svědectví účastníků, jenž považuji za důležité autentické prameny poznání tématu. Skutečnost, že jednotlivé paměti jsou subjektivním pohledem daného člověka na věc, vyrovnávám konfrontací osobních svědectví s historickými pracemi výše uvedených historiků.

2. VZNIK ČESKOSLOVENSKA

2.1. ZAJIŠTĚNÍ PRÁVNÍ KONTINUITY

Československo vzniklo v pondělí 28. října 1918. V tento den propukla v Praze revoluce, jejímž výsledkem bylo vyhlášení samostatného československého státu zákonem (později označeným) čís. 11/1918 Sb. z. a n., který je též znám jako „recepční norma“.

Za autora prvního zákona je považován JUDr. Alois Rašín, který v noci z 27. na 28. října vybral z elaborátu dr. Františka Pantůčka (dvorního rady Nejvyššího správního soudu ve Vídni) hlavní stručná ustanovení. Ta prohlásila zřízení nového státu, jeho orgány a kontinuitu právního řádu. Zákon byl jednomyslně schválen již první den převratu po šesté hodině večerní na schůzi předsednictva Národního výboru v síni dr. Eduarda Grégra Obecního domu v Praze.¹

2.2. PŘEDVEČER PŘEVRATU

13. června 1918 byl v Grégrově síni Obecního domu v Praze ustaven Národní výbor, se kterým se napříště počítalo jako s prozatímním vykonavatelem zákonodárné i výkonné moci československého národa. Předsedou se stal Karel Kramář, místopředsedy Antonín Švehla a Václav Klobáček, jednatelem František Soukup. Tento orgán především připravoval organizačně i personálně nový stát.

Na podzim 1918, kdy bylo již o výsledku války rozhodnuto, se věci dávají do pohybu s nebývalou dynamikou. 16. října vzniklo ve Washingtonu Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou (tzv. Washingtonská deklarace), jež bylo 18. října vydáno v Paříži.

Prohlášení nezávislosti doprovázela snaha císaře Karla I. přistoupit na tzv. 14 Wilsonových bodů, kdy císařským manifestem oznámil záměr přetvořit předlitavskou část monarchie ve spolkový stát, kde by si každý národ utvořil na svém území svůj spolkový stát. Spojené státy americké na tuto iniciativu odpověděly uznáním národní snahy Čechoslováků a

¹ SOUKUP, František: *28. říjen 1918. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928, s. 1005. Dobové reprezentativní shrnutí problematiky vzniku státu dále srov. MASARYK, Tomáš G: *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918*. Ed. J. Srovnal. 4. vyd. Praha: Masarykův ústav AVČR; Ústav T. G. Masaryka, 2005, s. 303-336.

Jihoslovanů a pouhá autonomie těchto národů již nebyla vzhledem k podstatně změněným okolnostem přijatelná.

V druhé polovině října za velkých problémů se zásobováním a vyvážením potravin ze země zorganizovala tzv. socialistická rada na 14. října generální stávkou, jenž byla namířena nejen proti vyvážení potravin rakouskou mocí, ale již otevřeně vyzývala ke vzniku Československého státu. Na řadě míst byla republika skutečně spontánně vyhlášována, nicméně Národní výbor vystoupil z obav před bolševickým výbuchem proti iniciativám organizujícím toto „vyhlášení republiky“ a podpořil jen akce proti vývozu potravin.

V době vrcholících diplomatických jednání o podobě nového státu, jehož brzká existence již „visela ve vzduchu“, kdy se rakouská vláda ještě z posledních sil snažila odvrátit úplný rozpad monarchie a byla ochotná přistoupit na existenci různých forem spolkového státu dle principu národů na sebeurčení, dostala povolení k odjezdu z Rakouska skupina předních českých politiků (Kramář, Klobučák, Habrman a Staněk), kteří 25. října opustili Rakousko, aby v Ženevě jednali s představiteli zahraničního odboje o dalších krocích směřujících ke vzniku státu a k zachování veřejného pořádku, na kterém měli zájem jak čeští tak rakouští představitelé.²

V den skutečného převratu 28. října Rakousko-Uhersko vydalo tzv. Andrassyho nótu, ve které vyjádřilo souhlas s podmínkami prezidenta Spojených států Woodrowa Wilsona pro zahájení mírových jednání. Rakousko zde též vyjádřilo ochotu jednat o míru bez ohledu na německou říši.

V noci na 28. říjen se dr. Rašín v Praze dozvěděl od poslance Vlastimila Tusara, jenž byl tou dobou ve Vídni, že kapitulace se očekává v řádech hodin a že je tedy čas začít s naplánovaným převratem, přičemž bylo usneseno, že v momentě, kdy přijde kapitulace, tak Národní výbor převezme vládu a prohlásí samostatný český stát.³

V době před převratem měl Národní výbor celkem 42 členů, přičemž na Moravu a Slezsko připadalo pouze 8 členů. Byli to za agrárníky Sonntag, Staněk, Zika, za sociální demokraty Bechyně s Vaňkem, za lidovce Hruban a Šrámek a za státoprávní demokracii Budínský.⁴

² URBAN, Otto: *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, s. 279-290.

³ RAŠÍN, Ladislav: *Paměti dr. Aloise Rašína*. Brno: Bonus, 1994, s. 213.

⁴ BUDÍNSKÝ, Jaroslav: *Morava za války*. Brno: Moravský legionář, 1936, s. 326.

Národní výbor pojal den vydání nóty jako okamžik faktické kapitulace habsburské monarchie, přičemž panovalo přesvědčení, že jakmile dojde úřední zpráva o kapitulaci Rakouska, převezme Národní výbor vládu a prohlásí samostatný stát československý!⁵

⁵ SOUKUP: *28. říjen 1918*, s. 987 a 1053.

2.3. PŘEVRAAT V PRAZE

V dopoledních hodinách přebírali úřadující místopředseda Národního výboru Antonín Švehla s jednatelem Františkem Soukupem již jménem nového státu Obilní ústav do rukou Národního výboru. Šlo o první akt revoluční výkonné moci, jenž zastupovala právě vzniknuvší československý stát.⁶

Zprávu o Andrassyho nótě se veřejnost dověděla z vývěsních tabulí pražských redakcí po půl desáté a chápala ji též jako kapitulaci Rakouska, což vedlo k okamžitému srocování lidu kolem Obecního domu a na Václavském náměstí. V této situaci se sešlo předsednictvo Národního výboru a rozhodlo vydat první zákon zřizující československý stát.⁷

Dr. Rašín popsal situaci ve městě, jak ji viděl při návratu z místodržitelství, kde byl jakožto člen delegace oznámit převzetí správy samostatného státu Národním výborem: „Když jsme přijeli z Malé Strany (sídlo místodržitelství) na Václavské náměstí, byla celá Praha vzhůru, všude vlály prapory, policejní strážci měli již své čapky ozdobeny slovanskou trikolórou, vojáci si strhovali růžičky z čepic a ozdobovali je barvami českými nebo slovanskými. Všichni jásali, zpívali, ale současně bylo viděti, že lidé začínají zamazávat německé nápisy a rozbíjejí německé vývěsní tabule skleněné. Řekl jsem, že musíme jeti na hořejší Václavské náměstí, abychom tam působili, by nedošlo k žádným výtržnostem, ani protiněmeckým ani protižidovským, aby byl při této velkodějně chvíli zachován klid. Projeli jsme Panskou ulicí a Městskými sady k pomníku sv. Václava, kde mezitím již mluvil k zástupům dr. Zahradník. Tam jsme prohlásili samostatný československý stát a současně jsme varovali před jakoukoli výtržností. Ohromnými zástupy lidu jeli jsme po Václavském náměstí dolů, poskytujícím obraz úplné národní svornosti. Po této cestě jsme se usnesli, že musíme za všech okolností sehnati kapely, které by procházely městem, aby nadšení lidu bylo svedeno do normálních kolejí a lid se vybouřil zpěvem vlasteneckých písní. Z Obecního domu jsme telefonovali na radnici, aby byly zaopatřeny kapely. K jedné hodině již hrály kapely po městě. V té době byly již také sokolské stráže z předměstí staženy do Prahy, takže Sokolové dělali pořádek a byli připraveni na převzetí stráže na vojenském velitelství.“⁸

⁶ SOUKUP: *28. říjen 1918*, s. 988.

⁷ SOUKUP: *28. říjen 1918*, s. 989.

⁸ RAŠÍN: *Paměti dr. Aloise Rašína*, s. 214.

V době od převratu až do ustavení řádné československé vlády byl Národní výbor faktickým zákonodárcem s veškerou správní a výkonnou mocí. Jeho předsednictvo vydávalo zákony, vedlo ústřední správu a vykonávalo vládní exekutivu.⁹

⁹ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 326.

3. SITUACE NA MORAVĚ

3.1. POSTAVENÍ MORAVY

Markrabství moravské bylo tradičně jednou z mnoha korunních zemí Předlitavska s vlastními samosprávnými orgány včetně Zemského sněmu a zastoupením v Říšské radě ve Vídni.

Postupným vývojem v 19. století a zvláště od konce 60. let se Morava začala hlásit k českému státoprávnímu programu a k nezpochybnitelné sounáležitosti zemí Koruny české. Napříště byla otázka svébytnosti a prospěchu Moravy spojena s výše uvedeným státoprávním programem. Stalo se tak hlavně v důsledku hlubokého zklamání z rakousko-uherského vyrovnání a neuskutečněného vyrovnání rakousko-českého.

Významnou událostí, jenž na Moravě ve své době velmi posílila národní vědomí u širších vrstev obyvatelstva byl převoz českých korunovačních klenotů z Vídně do Prahy, kdy byl vlak s korunou českých králů na nádražích i podél trati vítán nadšenými zástupy Moravanů. Šlo o symboliku, která byla srozumitelná i laikům. Další z řady událostí, jenž postupně sblížovali Čechy a Moravany, byla též sbírka na Národní divadlo.¹⁰

Lze říci, že „program moravského autonomismu byl už v 60. letech překonán a nahrazen příklonem k státoprávnímu programu a požadavku národní rovnoprávnosti českého obyvatelstva na Moravě s německým“.¹¹

Od sedmdesátých a osmdesátých let 19. století se začíná Morava postupně odklánět od tradičního zemského patriotismu, v němž bylo místo pro Čechy i Němce. Děje se tak v důsledku toho, že značná část české mládeže z Moravy studovala v Praze a že na Moravu přicházelo z Čech stále více intelektuálů, politiků a podnikatelů. To způsobilo postupné prosazování se útočného češství a propražské orientace na úkor Vídně.¹²

Tento konečný zlom v dějinách národního obrození je spojen se jmény Masaryk, Janáček, Mrštík nebo Herben. Tehdy se díky obětavé práci mnoha dalších dnes již neznámých buditelů ztotožnil s českým národním vědomím i moravský venkov, jenž dlouhou dobu žil vlastním životem. Výše popsané děje byly rovněž velmi usnadněny rozvojem dopravy, školství a zlepšováním životních i pracovních podmínek.¹³

¹⁰ ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001, s. 138-143.

¹¹ PERNES, Jiří: *Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství*. Brno: Barrister & Principál, 1996, s. 118.

¹² PERNES: *Pod moravskou orlicí*, s. 123-125.

¹³ ŘEPA: *Moravané nebo Češi?* s. 207.

Lze říci, že „program moravského autonomismu byl už v 60. letech překonán a nahrazen příklonem k státoprávnímu programu a požadavku národní rovnoprávnosti českého obyvatelstva na Moravě s německým“.¹⁴

Na přelomu 19. a 20. století došlo ke konečnému rozchodu české politiky na Moravě s Vídní a jejím ztotožněním s Prahou. Slovanské obyvatelstvo Moravy se většinou pokládalo za Čechy, přičemž i nadále u něj přetrval pocit moravanství.¹⁵

3.2. ČINNOST ČESKÝCH POLITIKŮ

Situace na Moravě vypadala tak, že tamní politická reprezentace se snažila řešit dlouhodobé palčivé problémy se zásobováním obyvatelstva základními potravinami, kterých byl v monarchii po čtyřech letech války krajní nedostatek. Dalším jejím cílem bylo posílit své zastoupení v Národním výboru československém, přičemž v této době se moravská politická reprezentace ztotožňuje s politikou pražskou a uznává její vůdčí postavení.¹⁶

Po 25. říjnu moravská politická reprezentace posílila své zastoupení v Národním výboru vysláním dr. Stránského, dr. Fischera a Arnošta Heinricha. Jako jejich náhradníky profesora Engliše, poslance Jandu a učitele Nohela.¹⁷

V předvečer převratu, o němž se sice nevědělo, kdy vypukne, ale s jehož nevyhnutelností v jakékoliv podobě již česká veřejnost počítala, a který politická reprezentace v Národním výboru cíleně připravovala (z proklamace Socialistické rady československé: Doba se naplnila! Shodili jsme již okovy poddaných rabů! Povstali jsme k samostatnosti! Z nezlomné vůle vlastní za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že tu dnes stojíme jako vykonavatelé nové státní samostatnosti, jako občané svobodné republiky československé. Prohlašujeme, že každý pokus o vývoz a plen našich zemí jest stejnou loupeží a stejným zločinem proti svrchovanému státu našemu jako bylo přepadení Belgie na počátku války¹⁸), vypracoval pracovní kolektiv v čele s brněnským advokátem JUDr. Hynkem Bulínem na popud Národního výboru z Prahy plán personálních změn ve státní správě na Moravě, který tuto problematiku řešil od úrovně politického okresu nahoru.¹⁹

¹⁴ PERNES: *Pod moravskou orlicí*, s. 118.

¹⁵ Tamtéž, s. 126.

¹⁶ Tamtéž, s. 134.

¹⁷ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 353.

¹⁸ SOUKUP: *28. říjen 1918*, s. 931.

¹⁹ BULÍN, Hynek: *Jiskry a plameny*. Brno: Knihtiskárna Dr. Ed. Grégr a syn v Praze, 1930, s. 111.

3.3. ROZPORY PŘI PŘÍPRAVĚ OSOBNÍCH ZMĚN VE SPRÁVĚ

Na tomto místě považuji za vhodné zmínit fakt, že v době, kdy Bulín vypracoval seznam popřevratových personálních změn, již takový seznam existoval. Dr. Budínský ve svých pamětech vzpomíná, že v červenci 1918 z popudu Rašína a Šámala připravil s pracovním kolektivem seznamy spolehlivých českých úředníků ze všech oborů státní administrativy. Tyto seznamy označovaly jednak spolehlivé Čechy, pak osoby české národnosti, jenž se za války neosvědčily a osoby, které se pro veřejnou službu v novém státě vůbec nehodily. Poslední skupinu tvořili především Němci. Tento materiál byl předán Rašínovi se Švehlou.²⁰

Věc nakonec dopadla tak, že opět z popudu Národního výboru v Praze byl vyzván dr. Bulín, aby vypracoval materiál, který by obsahoval personální změny ve státní administrativě na Moravě a ty byly po převratu skutečně provedeny. Bulín se ve svých pamětech zmiňuje, že připravované změny konzultoval s lidmi detailně obeznamenými s personální situací na moravských úřadech. Jméno konzultanta však nikde neuvádí. Lze však předpokládat, že šlo o místopředsedelského radu Jana Černého (při převratu nahradil dosavadního místopředsedu), který moravskou správu fakticky vedl. Této domněnce dodávají na relevanci tvrzení českých představitelů, kteří Černého označují za osobu s neocenitelnou znalostí moravské politické správy.²¹

Za jakési potvrzení výše zmíněné domněnky lze považovat tvrzení Jana Pelikána: „Národní výbor se ihned rozšířil o řadu pracovníků – mezi nimi i dra. Bulína jako znalce moravských poměrů a činitele, který byl v době války ve styku s presidialistou místopředsedelským (pozdějším ministerským předsedou Černým, dnes u mnohých Rakušákem).“²²

Dnes již nelze s jistotou říci, proč byl vypracován druhý „Bulínův“ seznam personálních změn. Předpokládá se, že se tento seznam od Budínského v mnohém nelišil a že je dost dobře možné, že Budínský na rozdíl od Bulína nepočítal s Janem Černým.²³

²⁰ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 328.

²¹ VYSKOČIL, Aleš: *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. Praha: Historický ústav, 2009, s. 262-263.

²² PELIKÁN, Jan: *Za cílem života*. Praha: (nákl.vl.), 1928, s. 151.

²³ VYSKOČIL: *C. k. úředník*, s. 263-264.

3.4. DALŠÍ PŘÍPRAVY PŘEV RATU

Mezi další kroky v rámci příprav převratu se řadí intervence Jana Pelikána (člen Národního výboru pověřený železničním referátem) na brněnském nádraží s cílem zabránit odjezdu místodržitelského archivu pro případ, že by měl být odvezen. Stalo se tak večer v neděli 27. října. Takovéto přípravné kroky se činily v předtuše blížícího se převratu, se kterým se nicméně nepočítalo dříve než se vrátí delegace zástupců Národního výboru ze Švýcarska, kde jednali s představiteli zahraničního odboje.²⁴

Připravovaný mocenský převrat na Moravě nebyl i přes probíhající přípravy zdaleka plně rozpracován a promyšlen „byť na prvý pohled se mnohému zdálo, že už vše jest na převrat přichystáno; ale ve skutečnosti bylo připraveno velmi málo, skoro nic; neboť nebylo pořád ještě jasno, jak očekávaný převrat provést, nevědělo se, až přijde rozhodná chvíle, co kde kdo začne, nebylo nic stanoveno, nic dohodnuto, úlohy nebyly rozděleny, nevědělo se kdo je k čemu určen, kdo povede, jak a čím jménem se vládní moc zabere, co se stane, jestli posavadní držitelé moci postaví se na odpor, jak a čím bude odpor zlomen, zkrátka nebylo podrobného dorozumění ani jednotného programu, nebylo promyšleného prováděcího plánu ani prostředků na jeho provedení.“²⁵

3.5. POSTAVENÍ RAKOUSKÉ STÁTNÍ MOCI

Tváří v tvář nezvratitelně se blížící rakouské porážce a závažným potížím se zásobováním základními potravinami, „kdy neuplynuly ani dva měsíce od žní a do Brna nebylo již dodáváno žádné mouky; měsíc po sklizni nebylo do Brna přidělováno již žádných brambor, které přes všechny protesty šmahem se vyvážely do Vídně; prodej nedostatečně přidělovaného masa byl úředně upraven tak, že na více než polovice obyvatelstva se nedostalo,“²⁶ se z iniciativy moravského místodržitele barona Karla Heynolda konala v Brně porada všech moravských okresních hejtmanů o výše vykreslených problémech.

Sami představitelé habsburské monarchie si totiž byli vědomi situace, v níž se stát nacházel a ve které si již netroufali rázně zakročit vůči protiválečným, protistátním a protidynastickým vystoupením veřejnosti, která by byla dříve bez milosti trestána. Lze tak

²⁴ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 355.

²⁵ Tamtéž, s. 357.

²⁶ Tamtéž, s. 343.

usuzovat mimo jiné ze slov barona Heynolda, jenž se na poradě s okresními hejtmany dle dochovaných svědectví vyjádřil ve smyslu, že úřady již samy nevědí, komu slouží, přičemž žijeme v době, kdy je dobré držeti se zásady: hlavou zed' neprorazíš.²⁷

²⁷ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 112.

4. VZNIK MORAVSKÉHO NÁRODNÍHO VÝBORU

Moravský Národní výbor, jak byl tento orgán následně nazýván, vznikl 25. října v Brně na základě instrukcí z Prahy, kdy mělo být neprodleně přistoupeno k ustavování místních národních výborů a úřadoval v Zemském domě v Brně, přičemž místní národní výbory na moravském venkově a místní výbor pro město Brno mu byly k ruce. Téhož dne byl rozšířen o další členy politických stran, jenž byli do tohoto orgánu delegováni na základě výsledku schůze politických stran ze dne 19. října o trojnásobném zvýšení členů Národního výboru.²⁸

Po vyhlášení samostatného státu se tento orgán stal mocensko-správním centrem na Moravě. Stalo se tak navzdory moravsko-slezské kanceláři Národního výboru v Praze, v jejímž čele stál Karel Engliš.

Z pohledu Národního výboru v Praze však žádný jemu na roveň postavený Národní výbor s působností pro Moravu neexistoval. Výše zmíněné tvrzení dokládá mimo jiné i osobní vzpomínka Jaroslava Budínského, toho času činného brněnského politika, člena zemské samosprávy, jenž byl zasvěcen do domácího odbojového hnutí: „Nějaký zemský moravský Národní výbor mimo členy ústředního Národního výboru vůbec utvořen nebyl“²⁹

Na prohlášení tisku Národního výboru v Praze ze dne 9. listopadu, kde se také jasně píše, že moravský Národní výbor: „byl od Národního výboru v Praze pověřen úkolem spravovat záležitosti české státní správy na Moravě a ve Slezsku“, Národní výbor reaguje prohlášením, že: „nezná žádného moravského Národního výboru, nýbrž pouze členy Národního výboru pražského, kteří rozhodují jeho jménem, a žádá, aby při rozhodování v plénu hlasovali pouze tyto členové.“³⁰

Ve skutečnosti však moravský Národní výbor vystupoval jako samostatný ústřední orgán s územní působností pro Moravu. Jeho činnost však v zásadě kopírovala činnost Národního výboru v Praze. Dne 3. listopadu vyšla v novinách výzva moravského Národního výboru: „někdejší úřady i četníci vykonávají dále státní správu jménem Moravského výboru a že je tedy povinností každého občana, aby se podrobil všem jejích rozkazům a jednal dle jejích opatření.“ Dále následovalo: „kdo našich úřadů neposlouchá a činí jim potíže, že ohrožuje v zárodku stát, který nám vybojovali nejlepší naši lidé mořem útrap a krve.“³¹

²⁸ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 353

²⁹ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 354

³⁰ SCHELLE, Karel: *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: Publishing s.r.o, 2008, s. 39.

³¹ SCHELLE: *Vznik Československé republiky 1918*, s. 40.

5. PŘEVRAAT NA MORAVĚ

5.1. 28. ŘÍJEN V BRNĚ

Asi v jedenáct hodin dopoledne se dovídá Národní výbor skrze šéfredaktora Lidových novin Arnošta Heinricha o Andrassyho nótě. Stejný výklad nóty jako v Praze, tedy že Rakousko vlastně souhlasí se vznikem samostatného československého státu, se přirozeně nabízel i politickým činitelům v Brně. Nicméně bez koordinace s Prahou si moravští představitelé netroufli revolučně vystoupit proti dosavadní moci. Bylo rozhodnuto čekat na rozhodnutí Národního výboru v Praze, kam v předešlých dnech odjel z Brna Msgre. Šrámek, od něhož se očekávalo, že v případě potřeby informuje své kolegy na Moravě. Telefonické spojení s Prahou se nedařilo navázat.³²

Pravděpodobně prvním, kdo se o změně politických poměrů v českých zemích dověděl, byl moravský místodržitel baron Heinold, který tuto informaci přirozeně nezveřejnil.³³

Prvním z Čechů, který se o převratu v Praze dozvěděl byl redaktor Lidových novin Otakar Klusáček asi o půl šesté hodině večerní (nepodařilo se zjistit, kdo zprávu Klusáčkovi telefonoval). Zpráva sdělovala, že Národní výbor v Praze v poledních hodinách převzal správu československého státu a ujal se vlády.³⁴

Následovala okamžitá porada Národního výboru, přičemž: „Z pražského ústředí nebylo možno dostat nejmenší pokyn, redakce (Lidových novin) volala do půl noci marně pražský Národní výbor, a když dostala konečně spojení a žádala o rozkazy pro Brno, odpověděl jí tuším pan Švehla, že nevědí, jak to v Brně vypadá, a abychom tu udělali, co uznáme za vhodné.“³⁵

Tím pádem bylo i v Brně rozhodnuto a čeští představitelé zahájili kroky vedoucí k získání kontroly nad zemí. Ještě v noci byla skrze komisaře Františka Barviče získána pod kontrolu pošta. Vrchní inspektor Bohumil Hák spolu se členem Národního výboru Janem Pelikánem vzali pod svou kontrolu nádraží. Službu na telefonní ústředně převzali čeští úředníci.³⁶

³² BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 358.

³³ PERNES: *Pod moravskou orlicí*, s. 136.

³⁴ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 360.

³⁵ PERNES: *Pod moravskou orlicí*, s. 136

³⁶ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 113.

5.2. BRNĚNSKÝ PŘEVRAAT

Tohoto dne vyšlo v Lidových novinách pod palcovým titulkem ČESKOSLOVENSKÝ STÁT PROHLÁŠEN provolání Národního výboru československého v Praze, za kterým byl dále vytištěn první československý zákon známý též jako recepční norma a další informace o dění v Praze. Ve stejnou dobu se moravští členové Národního výboru československého prohlásili Národním výborem pro Moravu a Slezsko a začali úřadovat v kanceláři zemského přisedícího Kuneše Sonntaga v Zemském domě na Joštově třídě (dnes sídlo Ústavního soudu ČR).³⁷

Kolem osmé hodiny ranní se v Rudolfské ulici (dnes Česká) před redakcí Lidových novin začal srocovat dav, kterému bylo nahlas předčítáno vydání novin.

Lid český tímto okamžikem začal nadšeně oslavovat vznik samostatného státu. V ulicích bylo následně možno spatřit stejné výjevy jako den před tím v Praze. Lid slavil, vojáci včetně důstojníků si strhávali z uniforem rakouské odznaky, z budov byly odstraňovány symboly mocnářství.

Následně se z Rudolfské ulice vydal průvod směrem na Velké náměstí (dnes náměstí Svobody), kde se již také srocovaly davy, aby zde knihkupec Barvič s poslancem Votrubou zahájili tábor lidu, ke kterému mluvili z podstavce tzv. Wehrmanna.

K večeru, kdy stále probíhaly neutuchající oslavy, musela na Velkém náměstí zasáhnout německá městská policie, která se zřetelem na udržení veřejného pořádku a v zájmu zabránění krvavým srážkám mezi českým a německým obyvatelstvem, vytlačila provokující Němce z přilehlých ulic.³⁸

³⁷ PERNES: *Pod moravskou orlicí*, s. 137.

³⁸ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 382- 393.

5.3. ODSTRAŇOVÁNÍ SYMBOLŮ VÁLKY A RAKOUSKO-UHERSKA

Hned počátkem války byla v Brně stejně jako v některých jiných německých městech postavena mohutná dřevěná socha rytíře (autorem byl německý sochař Wollek) s mohutným štítem a mečem jakožto symbolem válečného úsilí a statečnosti. Za příspěvek na válečnou péči do něj lidé mohli zatlouci hřebík.³⁹

Patrně každému je zřejmé, s jakými pocity kolem této sochy chodili Brňané po léta války. Není tedy divu, že již v noci z 27. října na pondělí 28. vyrazil neznámý rytíři jeho meč a v noci 29. října uťali lidé Wehrmannovi přední díl hlavy, který pak nosili na tyči ulicemi. V úterý před půlnocí byla socha z náměstí zcela odklizena.⁴⁰

Lidové noviny ze středy 30. října o této události napsaly: „Včera o půl 11. hod. večer dostavili se zřizenci radnice s velkým valníkem před Wehrmanna a zcela neuctivě se do něho pilami a sekýrami pustili. Velké námahy potřebí nebylo, Wehrmann nebyl v kramflecích příliš silný. Poněvadž Němci pečují o zaznamenání posledních slov všech velikých mužů, byla zachycena i poslední slova Wehrmannova. Poroučeje se z podstavce pravil: „Který Wollek mne tu postavil?“ Stěhování Wehrmannovu bylo přítomno mnohem větší obecnstvo než svého času, když byl stavěn. Při nakládání jeho stala se nehoda. Jednomu z dělníků byla zlomena noha.“⁴¹

Odstraňování se samozřejmě zaměřilo také na pomníky příslušníků habsbursko-lotrinské dynastie.⁴² Většina z nich, zejména pak pomníky Františka Josefa I., byly odstraněny hned v převratových dnech, některé pak, jako pomníky Josefa II., byly odstraňovány později. Necelý rok po převratu byl na svátek sv. Václava legionáři stržen největší a významější z nich (autor Anton Brenek, 1892) z parku před Německým domem na Lažankého (dnes Moravském) náměstí. V dobovém vnímání šlo o provokující symbol německví a někdejší německé hegemonie nad Brnem. Jednotlivé části pomníku si pak prošly složitými cestami našeho vyrovnávání se s minulostí než si našly svá současná umístění: hlavní socha Josefa II.

³⁹ K symbolice Wehrmanna: MENKOVIC, Biljana. *Politische Gedenkkultur*. Denkmäler – Die Visualisierung politischer Macht im öffentlichen Raum, Wien: Braumüller, 1999, s. 92n.

⁴⁰ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 124.

⁴¹ Lidové noviny z 30. října 1918, ročník 26, číslo 298. Podle: VYSKOČIL: *C. k. úředník*, s. 261.

⁴² HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ, Jiří. O habsburských pomnících v Čechách. In RAK, Jiří, VLNAS, Vít (edd.): *Habsburské století 1791-1914*. Česká společnost ve vztahu k dynastii a monarchii. Praha: Pražská edice, 2004, s. 34-48, literatura s. 93-94. Pro Brno srov. FLODROVÁ, Milena, MENŠÍKOVÁ, Miroslava (edd.). *Pamětní desky a pomníky v Brně*. (Soupis pamětních desek a pomníků existujících či již jen prameny doložených na území města Brna.) Brno: Š. Ryšavý, 2004, passim.

v Psychiatrické léčebně v Černovicích (1988) a doprovodné sochy pak v parku Lužánky (sochy alegorií Obchodu a Tolerance, 2005).⁴³

5.4. ČINNOST NÁRODNÍHO VÝBORU

Pro nárůst úkolů, s nimiž bylo nutno se v těchto revolučních dnech vypořádat, byli do Národního výboru kooptováni další členové: dr. Jaroslav Budínský, Josef Mašek, dr. Ladislav Pluhař, Antonín Sokolář a další níže uvedení členové jednotlivých odborů, kterých bylo dle druhu vyřizované agendy šest: 1) správní (Hynek Bulín, Kuneš Sonntag, Jan Šrámek, Karel Vaněk), 2) hospodářský (Otakar Klusáček, Jaroslav Marcha, Jan Máša, Jan Rozkošný, Valentin Skurský, Jan Šamalík, Vilém Votruba), 3) vojenský (Arnošt Heinrich, Valentin Skurský, Jaroslav Stránský, Václav Šlesinger, Vilém Votruba), 4) finanční-dle zápisů z jednání Národního výboru zřízena 4. listopadu (Josef Mašek, Ladislav Pluhař, Antonín Sotolář, Adolf Stránský, Simeon Vacula), 5) železniční (Josef Dolanský, Jan Pelikán, Josef Zamostil), 6) uhelní- dle zápisů z jednání Národního výboru vzniká tato až na základě instrukcí z Prahy ze dne 4. listopadu, (Ludvík Janoš, J. Klimeš, Jan Máša, Josef Peters, Švarc, Simon Vacula).⁴⁴

Národní výbor začal ihned pracovat na převzetí moci a správy všech správních úřadů v Brně i na venkově. Dále rozesílal řadu rozkazů a informací do ostatních moravských měst. V Brně též svolával a organizoval hlídky k udržení veřejného pořádku, jež se sestávaly hlavně ze sokolů, studentů, dělnických tělovýchovných jednot a členů Orla. Orgány nově se rodícího státu měli velký zájem na tom, aby se převrat obešel bez jakýchkoli pouličních výtržností, jež by mohly vrhnout špatné světlo na celý převrat a na kulturní vyspělost českého národa.⁴⁵

Dr. Hynek Bulín ve svých pamětech vzpomíná na práci, kterou Národní výbor odváděl: „V plných schůzích, které byly konány pravidelně třikrát denně, byly rozhodovány jen věci zásadní důležitosti; jinak rozhodovaly odbory a když věc nestrpěla odkladu, jejich zpravodaji. Agenda, kterou těch několik lidí vyřizovalo, byla ohromná; zmožila se jen tak, že se nastavovaly noci, a když bylo třeba, pracovalo se po celých 24 hodin. A sotva si s někdy lehl a utopil se v prvním spánku, rozezvučel se neúprosný telefon, musil jsi vstáti, rychle se obléci a utíkat tam, kde tě právě bylo třeba. Horníci a dělníci v Oslavanech, v Dubňanech,

⁴³ K jednotlivým pomníkům blíže srov. Encyklopedie dějin města Brna [cit. 6. března 2010]. Dostupné na: <http://www.encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>

⁴⁴ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 30. října 1918.

⁴⁵ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 358.

v Kyjově i v Zastávce počali býti nepokojni a byl strach, že zastaví práci; bylo třeba rychle je uklidnit a získati pro pořádek, jenž nesměl býti porušen.⁴⁶

Pro správné vykreslení situace, v níž se Národní výbor na Moravě nacházel je vhodné zmínit fakt, že v tuto dobu z Prahy, kde měli svých starostí dost, nechodily žádné instrukce jak postupovat a brněnští představitelé byli v této situaci odkázáni sami na sebe.⁴⁷

5.5. PŘEVZETÍ STÁTNÍ SPRÁVY

Nejdůležitějším úkolem, jenž bylo třeba splnit, pokud chtěl Národní výbor převzít vládu v zemi, bylo dojednání jejího předání s místodržitelstvím. Kolem desáté hodiny dopolední dne 29. října vypravila se na místodržitelství delegace Národního výboru ve složení: Karel Vaněk (mluvčí delegace, říšský poslanec), Arnošt Heinrich (šéfredaktor Lidových novin), Kuneš Sonntag (zemský poslanec, předseda moravského válečného obilního ústavu), Jan Máša (novinář, spolkový činovník), Hynek Bulín (advokát, zemský poslanec), aby místodržitele vyzvala k odstupu a převzala státní správu do rukou Národního výboru.⁴⁸

Při jednání odmítl místodržitel předat moc ihned a žádal lhůtu, v níž by mohl informovat Vídeň o celé situaci. Přímý účastník jednání dr. Bulín průběh jednání popisuje: „Trvali jsme na tom, že Národní výbor správu převezme, a poukazovali jsme na těžké následky, které by mohl vyvolati odpor proti tomuto jeho rozhodnutí, plynoucímu z vůle národa. Dali jsme mu lhůtu dvou hodin a odpoledne jsme si přešli pro odpověď. Místodržitel žádal, abychom do správní komise, která měla čtyři členy (Bulín, Sonntag, Šrámek, Vaněk) přijali také Němce; projevili jsme ochotu, postaví-li se oni na půdu českého státu. To však Němci nechtěli učiniti, a tak správu převzala jen hořejší komise, která vedení úřadu přenesla na místodržitelského radu Jana Černého.“⁴⁹

Další přímý účastník vyjednávání s místodržitelstvím Jan Máša vzpomíná: „29. října 1918 odebrali jsme se někteří členové národního výboru v čele s drem Bulínem na místodržitelství, abychom převzali správu země od místodržitele barona Heinolda. Na chodbách budovy stály vojenské hlídky. Místodržitel přijal nás jako vždy vlídně, ač trochu rozpačitě. Přednesli jsme mu svoje posláni. Byl nyní zjevně překvapen a zdálo se, že ho opustila obvyklá duchapřítomnost. Uvedl nám, že nemá rozkazů ani pokynů z Vídně, že se musí s Vídní spojit a že také bude mluvit s pražským místodržitelem hrabětem

⁴⁶ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 114.

⁴⁷ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 382

⁴⁸ Tamtéž, s. 386.

⁴⁹ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 117.

Coudenhove.(...) Po delším váhání a jednání dohadujeme se tak, že místodržitel baron Heinold spojí se s Vídní a Prahou a odpoledne si máme přijít pro jeho rozhodnutí.(...) Odpoledne jsme se opět dostavili k baronu Heinoldovi. Přijal nás opět vlídně a bylo viděti, že se z dopoledního svého stavu duševně vzpamatoval. Sdělil, že mluvil s Prahou a Vídní a že je ochoten odevzdati správu země zástupci, jež komise pro správu věcí národním výborem stanovená (dr. Bulín, Sonntag, Šrámek a Vaněk) určí. Baron Heinold chtěl odevzdat správu vicepresidentu Sponerovi, odmítli jsme to, že je Němec, a žádali odevzdání dlouholetému šéfu presidia místodržiteliskému radovi Černému. Baron Heinold namítal, že máme také vysoké úředníky české, ve vyšší hodnosti než Černý, a že některý z nich, Galusek či Schoch by to mohl býti, že to přece dobře nejde, aby dvorním radům byl představeným místodržiteliský rada. Odvětili jsme, že známe své české dvorní rady, vážíme si jich, že však bohužel každý z nich byl vždy jen v určitém úseku správy a že tudíž ani neznají veškerém politický personál a v těžké situaci nynější musí býti osobnost, která to ovládne dokonale. Správce země má za převratové doby odpovědnost zvláště velikou a my že máme plnou důvěru v Černého. Jednání bylo obtížné, protože baron Heinold chtěl do správní komise výše uvedené také jednoho Němce, což jsme musili odmítnout, protože naši němečtí spoluobčané s námi převrat nedělali. Dlouho, dlouho, dvě hodiny, jsme jednali, až konečně baron Heinold přistoupil na naše přání a – maje již opět informace z Prahy o vládě národního výboru – prohlásil, že odevzdává správu země místodržiteliskému radovi Černému. Přál nám nejlepšího zdaru a sdělil, že ve Vídni ještě zakročuje, aby místodržiteliský rada černý byl jmenován dvorním radou! Stalo se a 30. října byl Černý dvorním radou – ačkoliv od 28. října přešla vláda věcí lidu českého do jeho rukou.⁵⁰

Veřejná správa je tedy dle dohody napříště vykonávána nadále místodržitelstvím za spolupráce správní komise vyslané Národním výborem. Členy komise byli: státoprávní demokrat Hynek Bulín, agrárník Kuneš Sonntag, lidovec Jan Šrámek a sociální demokrat Karel Vaněk. Dvě místa, jež byla v komisi vyhrazena pro zástupce německých politických stran, zůstala neobsazena.⁵¹

Svědectví místodržitele podané k jednání o předání správy v zemi hovoří o tom, že dne 28. října byl z Vídně instruován pro případ, když by ho Národní výbor vyzval k předání moci. V tomto případě neměl vyhovět s odkazem na ochotu jednat o předání správy až po návratu české delegace ze Švýcarska. Po konzultacích s rakouským ministerstvem vnitra, které následovaly po první výzvě zástupců českého státu, získal z Vídně svolení k uzavření

⁵⁰ MÁŠA, Jan: *Momentky z války*. Brno: (nákl.vl.), 1930, s. 44-46.

⁵¹ SCHELLE: *Vznik Československé republiky 1918*, s. 38.

kompromisu, na jehož základě odevzdá místodržitel své úřední funkce do rukou místodržitelského rady Černého, který následně povede správu země spolu se správním odborem Národního výboru. K této dohodě následně asi o páté hodině došlo. Čeští představitelé tento počín nazývali revolucí, místodržitel Heinold kompromisem.⁵²

Zápis ze schůze Národního výboru z 30. října potvrzuje, snahu českých předáků spolupracovat s místodržitelstvím ve věci udržení klidu. Dále se protokol zmiňuje o zajištění místodržitelských kanceláří a dvou automobilů pro služby Národního výboru.⁵³

Druhý den po převzetí zemské správy bylo vydáno prohlášení: „Správu všech ústředních úřadů na Moravě převzala Správní komise při místodržitelství v Brně, i jest jedinou nad nimi rozhodující vládou. Správa ta jest ovšem prozatímní a proto se musí obmeziti na vyřizování nejpilnějších věcí, jehož vyžaduje nynější převážná doba. Přčetné změny osobní i opatření jiného druhu, ať sebe spravedlivější, nemohou při tom býti provedeny, hledíc na povahu doby i věcí. Aby však zůstala správa země jednotná a aby mohla nerušeně pracovati v zájmu zdárného vývoje naší věci, poukazuje Správní komise z nařízení Národního výboru na to, že místní a okresní výbory nemohou prováděti nijakých změn osobních ani jiných ve státní správě. Právo to musí býti vyhrazeno Správní komisi z důvodů veřejného klidu a pořádku. Bulín, Rouček, Sonntag, Šrámek, Černý- místodržitelský rada.“⁵⁴

5.6. PŘEBÍRÁNÍ DALŠÍCH INSTITUCÍ

Ve středu dne 30. října převzal Národní výbor skrze své zástupce Bulína, Maška, Roučka od prezidenta Bleybena moravsko-slezský vrchní soud, čímž dostal pod kontrolu veškeré soudy na Moravě a ve Slezsku. Správa soudů byla svěřena dosavadnímu viceprezidentovi moravsko-slezského vrchního soudu Josefu Krejčímu. Dále bylo převzato vrchní státní zastupitelství, včetně všech mu podřízených úřadů od dvorního rady Jantsche do rukou státního zástupce Jaroslava Lazara.⁵⁵

Zemské finanční ředitelství bylo převzato momentem, kdy byl nahrazen jeho dosavadní prezident Schiller vrchním finančním radou Vojtěchem Joklem.⁵⁶

⁵² BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 387.

⁵³ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 30. října 1918.

⁵⁴ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 118.

⁵⁵ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 393.

⁵⁶ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 119.

Noví vedoucí výše uvedených úřadů následně provedli personální změny ve svých úřadech. Správce okresních hejtmanství ustanovil z pověření Národního výboru dr. Bulín, kdy ve 36ti hejtmanství bylo provedeno 20 změn.⁵⁷

⁵⁷ VYSKOČIL: *C. k. úředník*, s. 262.

6. VOJSKO

6.1. CIZÍ VOJSKO V BRNĚ

V Brně bylo stále asi 4000 důstojníků a vojáků německé národnosti, což mohlo potenciálně znamenat velké nebezpečí pro hladký a nekrvavý průběh převratu.⁵⁸

29. října večer se v Besedním domě konala schůze za účasti českých důstojníků a sokolů s cílem dohodnout se na postupu při organizaci prvních československých ozbrojených složek a na zajištění pořádku ve městě. Byl tedy zřízen Vojenský odbor Národního výboru, v jehož čele stanul záložní poručík profesor Richard Sicha.⁵⁹

Nadále však panovala obava z možného zásahu vojska v ulicích. 30. října proběhlo jednání mezi Jaroslavem Stránským coby zástupcem Národního výboru a velitelem brněnské posádky polním podmaršálkem Pöschmannem, jehož výsledkem byl slib, že vojsko do dění ve městě nezasáhne a v tomto smyslu vydal také rozkazy, které vojsku ukládaly zůstat v kasárnách a vyhnout se srážkám s obyvatelstvem.⁶⁰

Jednání o předání velení nad českými vojáky bylo velice usnadněno tím, že dne 31. října zprostil císař Karel vojsko vojenské přísahy, čímž byly dosavadní vojenské svazky rozpuštěny.⁶¹

Bylo tak zažehnáno možné nebezpečí ze zásahu vojska, jež bylo sice silně demoralizované a po čtyřech letech války naplněné touhou po domově, nicméně jeho přítomnost potenciálně mohla k nějakému zbytečnému krvavému střetu vést. V následujících dnech začali vojáci cizích národností odjíždět domů. Do neděle 3. listopadu Brno opustilo 3881 vojáků z celkových 4000 mužů.⁶²

Z velké části se jednalo o mužstvo z rakouského St. Pöltenu, jenž mezi prvními Brno v poklidu opustilo.⁶³

⁵⁸ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 125.

⁵⁹ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 394.

⁶⁰ Tamtéž, s. 160.

⁶¹ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 126.

⁶² Tamtéž, s. 125.

⁶³ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 1. listopadu 1918.

6.2. TVORBA ČESKÉHO VOJSKA

Úplně na počátku organizace českého vojska, které se postupně shledávalo a sestavovalo, „měli jsme v první den k dispozici 12 dragounů, kterým jsme dali na helmy papírové chocholy slovanských barev, a s těmi dragouny projížděli jsme co chvíle městem, aby je bylo co nejvíce viděti. A občas jsme vyjeli se dvěma starými děly, abychom je ukázali na ulicích; to byla celá naše vojenská moc, vedle níž jsme neměli pro sebe ani policajta“⁶⁴

Národní výbor vydal 30. října toto svolání k vojsku: „Vojáci! Národní výbor československého státu ujal se v českých zemích vlády. Jest samozřejmo, že může jen s Vaší podporou udržeti všechny složky státu a společnosti v chodu a v pořádku. Národní výbor oceňuje útrapy a strádání, jež Vám bylo po 4 roky války snášet, a bude se snažiti, aby hrůzy a obtíže války co nejrychleji byla zkráceny a zmírněny.

Žádáme Vás všechny důtklivě, abyste zůstali až na další opatření ve svém vojenském svazku, poslouchali svých představených, kteří dnes postupují ve shodě s Národním výborem, a pečovali sami co nejlépe, v zájmu svých rodin, o zachování klidu a společenského pořádku. Čím lépe bude zachován pořádek, tím spíše bude možno, abyste se vrátili ku svým rodinám. Necht' mír mezi národy, jenž jest na obzoru, doplněn je mírem mezi námi všemi!“⁶⁵

Ze dne 30. října se dochoval zápis ze schůze Národního výboru, který dokládá řešení výše nastíněných problémů na jeho jednání. Konkrétně v bodech zmiňuje jednání o nutnosti udržení kázně vojska a o intervenci zástupců výboru v kasárnách. V otázce vojska je zmiňováno možné nebezpečí výtržností ze strany německých vojáků. Dále je ze záznamu patrná snaha zorganizovat použitelné české vojsko a to za situace, kdy čeští vojíní houfně opouští kasárna a odjíždějí domů. Těmto odjezdům má být zabráněno obsazením nádraží. Ve věci vojska bylo ještě usneseno zřídit demobilizační kancelář za účelem odebrání zbraní vojákům vracejícím se z rozpadající se fronty.⁶⁶

V čase formování ozbrojených sil, kdy bylo 3. listopadu zřízeno zemské vojenské velitelství, pod které spadaly Morava, Slezsko a Slovensko, které podléhalo vrchnímu velení v Praze, vydal Národní výbor na přání nově jmenovaného zemského velitele podplukovníka Josefa Langera toto svolání k vojsku:

„Českým vojákům! Národní výbor vyzývá nutkavě všechny české vojíny, aby rozmnožili řady československé branné moci a přihlásili se bezodkladně u svých vojenských těles, kádrů

⁶⁴ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 125.

⁶⁵ Tamtéž, s. 122.

⁶⁶ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 30. října 1918.

a doplňovacích velitelství, pokud jsou v českých městech na Moravě. Nejsou-li jejich příslušná vojenská tělesa a velitelství v českých městech na Moravě, necht' se přihlásí u okres. domobraneckého velitelství čís. 14 v Brně.⁶⁷

4. listopadu vydal Národní výbor zprávu, v níž oznámil vznik zemského velitelství československé branné moci: „Dne 3. listopadu zřízeno bylo zemské vojenské velitelství československé branné moci v Brně, (Koblišná ulice, bývalé okresní doplňovací velitelství), jehož obvodem jest celá Morava, Slezsko a Slovensko. Zemské vojenské velitelství podřízeno jest bezprostředně vrchnímu vojenskému velitelství československé branné moci v Praze.

Všechna místní vojenská velitelství na Moravě a ve Slezsku necht' se neodkladně služebně ohlásí u zemského velitelství v Brně a necht' podají příslušné zprávy o počtu mužstva, o spravovaných objektech, skladištích, nemocnicích atd. Zemským velitelstvím byl pověřen podplukovník Josef Langer.⁶⁸

13. listopadu přísahala brněnská posádka již na Náměstí Svobody věrnost Národnímu výboru.⁶⁹

Obtíže s nedostatkem českého mužstva pro vnikající československou armádu dokládá mimo výše uvedeného též výzva Našim vojínům!, která vyšla 9. listopadu v Lidových novinách. Věrně vystihuje dobové poměry, kdy bylo třeba působit na české vojáky, aby i přes svou dosavadní válečnou službu nadále setrvali u svých útvarů a byli tak použitelní k udržení veřejného pořádku v novém státě: „Náš svobodný stát československý potřebuje vojáků, to cítí dnes každý a čím více jich bude, tím lépe pro naši dobrou věc národní. To však musí býti vojáci opravdoví, kteří se s celým srdcem a zápalem oddají na nějaký čas té „vojančině“. V tom bývalém Rakousku musili jsme to přes čtyři roky vydržeti pod hrozbou a tresty, proč bychom to nemohli pro naši Československou republiku nějaké tři měsíce dobrovolně vydržeti?

Uznáváme, že každý voják po strašných čtyřech letech válečného strádání a odříkání rád si oddychne ve volném vzduchu našeho svobodného státu československého, naší republiky, ale nesmí zapomenouti, že má teď také určité povinnosti k tomu novému státu, má-li tento zdárně se vyvinovati. Prvou povinností bývalého rakouského vojáka české národnosti jest, aby svou osobou sesílil prozatímní brannou moc, pohotovost národní. Opakuji znovu náš nový stát potřebuje vojáků. Proč- pozoruj, co se děje za hranicemi našeho nového státu!

⁶⁷ Lidové noviny z 3. listopadu 1918, ročník 26, číslo 352. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

⁶⁸ Lidové noviny z 4. listopadu 1918, ročník 26, číslo 303. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

⁶⁹ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 127.

Více výkladů netřeba. Aby tekla krev, které ve čtyřech letech válečných už tolik proteklo, si nikdo nepřeje. A aby byla naše krásná vlast, která byla válečných hrůz ušetřena, na prahu tak toužebně očekávané svobody zničena, také si nikdo nepřeje, ale proto musí míti naše prozatímní vláda, náš Národní výbor jistou brannou moc, pohotovost, aby všem hrozícím nebezpečím mohl čeliti. Ne z parády, ale z věcných a závažných důvodů musí býti národní pohotovost.

A jací bychom byli v očích našich slavných nesmrtelných legionářů, až se navrátí, jak by se na nás díval svět, když bychom si nedovedli udržeti v naší osvobozené vlasti pořádek, když bychom si nedovedli ve dvanáctou hodinu války uchránit svou vlast před zpusťšením? Vybudujme proto rychle novou dobrovolnickou armádu československou!

Teď každý rychle na své místo! Že jsi měl dovolenou, sprostění, zapomeň, papíry zahod' a podle své schopnosti a síly dej se d služeb vlasti. Každý voják, prostý i ohvězdičkovaný, vykonej svou povinnost, přihlas se u svého sboru, dodržuj kázeň, předcházej příkladem svým druhům v přesném a dochvilném konání svých povinností. Vzájemnou podporou, dobrosrdečností a upřímností, dobrovolným a ochotným vykonáváním povinností zpřijemňujme si tu naši první mobilisaci československou. Na Rudolfské jest náš stát již zajištěn, tam nepotřebuje československý stát pluk, ne-li celou brigádu procházejících se- ale naše nové hranice státní potřebují dobrých, pozorných a bdělých stráží. Na „Rudince“ není naše vítězství a čas na promenády teď také není. To budiž odstraněno tím, že se každý vojin československého státu přihlásí u svého, případně u svého příbuzného sboru v Brně, neb jinde, bude dodržovat přísnou kázeň a pořádek, aby naše branná moc byla sutečnou pohotovostí našeho Národního výboru.

Přispějte k tomu i vy české ženy, vykonávejte vliv na ty doposud neukázněné a procházející se, ať konají své povinnosti národní. Řekněme to upřímně: nevěnujte jim na ten krátký čas pozornosti!, vybízejte je veřejně ku konání povinností národních, dokud nebude všechno zajištěno. Tím vykonáte jistě pro náš nový československý stát čin velmi záslužný. A vy zběhové čeští, když jste byli zběhy armády rakouské, nebud'te zběhy armády československé!⁷⁰

⁷⁰ Lidové noviny z 9. listopadu 1918, ročník 26, číslo 388. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

7. PŘEVZETÍ RADNICE

V neděli 3. listopadu o čtvrté hodině odpolední začali zástupci Národního výboru (dr. Stránský, dr. Budínský, Rouček, dr. Bulín, dr. Dolanský, dr. Pluhař) jednat s německým zastupitelstvem hlavního města, které souhlasilo s vydáním správy města pouze po splnění celé řady podmínek.⁷¹

V zápisu ze schůze Národního výboru ze dne 2. listopadu je zmíněn vznik komise pro projednání otázek souvisejících s převzetím správy města Brna. Komise je složena: Dr. Stránský, Dr. Pluhař, Dr. Bulín, Dr. Budínský, Dr. Dolanský.⁷²

Jednající strany se rozešly bez domluvy. Na večerní poradě Národního výboru bylo odhlasováno, že se s radnicí již nadále jednat nebude a radní budou vyzváni k okamžitému odstoupení. Druhého dne při dalším jednání s radnicí zástupci české strany pouze oznámili své stanovisko a na protesty a odmítavé postoje německých radních reagovali výstrahou, že v případě nevydání správy města nechají veškeré problémy se zásobováním a udržováním veřejného pořádku na odpovědnosti radnice. Jednání probíhalo v situaci, kdy pod okny radnice bouřil dav českých lidí, jenž nakonec pronikl i do prostor radnice. V této situaci vydala městská rada toto prohlášení: „Abychom svých spoluobčanů nevydávali těžkým nebezpečím, vidíme se za nynějších poměrů nuceni vzdáti se vykonávání mandátů městských radů.“⁷³ Poslední bašta staré moci ve městě tak padla.

Napříště měl správu města na starosti poradní sbor složený ze 16 Čechů a 8 Němců. Zástupci české strany za občanské strany byli: advokát dr. Jan Čapek, advokát dr. Josef Dolanský, profesor dr. František Weyr, šéfredaktor Arnošt Heinrich, obuvník František Adamec, ředitel František Mareš, obchodník Karel Tachovský a sekretář Hypoteční banky Karel Vidím. Strany socialistické zastupovali odborový tajemník Stanislav Bečvarovský, poslanec Alois Konečný, tajemník žel. zřízenců Josef Koranda, ředitel Václav Kovanda, tajemník nemocenské pokladny František Langer, železniční zřízenec Cyril Malý, MUDr. Bohdan Schlesinger a poslanec Karel Vaněk. Němce v tomto sboru zastupovali: advokát dr. Ludvík Czech, stavitel Antonín Jellink, advokát dr. Eugen Krumpholze, továrník Leopold Lustig, poslanec Vilém Niessner, Edmund Pipala, ředitel Adolf Wemol a továrník Julius Zwickr.⁷⁴

⁷¹ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 401.

⁷² Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 2. listopadu 1918

⁷³ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 134.

⁷⁴ Tamtéž, s. 137.

Lidové noviny ze dne 6. listopadu oznámily převzetí brněnské radnice slovy: „Nepotřebujeme našemu lidu vykládat, co znamená kapitulace německého Brna pro život českého lidu v Brně a na celé Moravě a co znamená převzetí správy města Brna naší českou vládou. Důsledky této kapitulace jsou jasné každému a důsledky její objeví se našemu lidu ve dnech nejbližších.

Při radostných a ohromujících zprávách z Prahy o všestranném zajištění našeho státu, o úctě a vážnosti, jaké se jméno Čech těší v celém svobodném světě, je nám včerejší kapitulace německého násilnictví v Brně osobním zadostiučiněním za všechno, co německá zpučnost na českém lidu a české Moravě napáchala. Tímto dnem přestává osobní nenávisť k německému Brnu a nastává obtížná, ale radostná práce k vybudování druhého města našeho státu, velkého, českého Brna.⁷⁵

Arnošt Heinrich napsal v Lidových novinách o převzetí radnice následující pojednání: „Včera v poledne z věže brněnské radnice zavlál běločervený prapor a do čtyř stran světových zněly fanfáry Libuše. Před radnicí tísnily se davy českého lidu. Chvillemi zpívaly národní hymny, ale jen chvílemi. Většinou vládlo mlčení, podivné, nevylicitelné mlčení. Velká nepřátelská bašta řítila se v trosky na věky, staleté doupe nepřátelské nenávisti, útisku i pletich, ale v českých zástupech nebylo pozorovat ani jiskry hněvu, ani stínu vítězné zlomyslnosti, ani stopy po mstivých odhodláních nedávné doby. Zbožná nálada vanula z tohoto shromáždění, hluboká úcta k vítězíci spravedlnosti a pohnutá vděčnost k velkým silám a lidem, kteří dovedli neštěstí, jakého lidstvo od set let nepoznalo, překonat na štěstí, jehož bohatství nelze obsáhnout slovy. Kde by jiný národ bouřil zuřivostí odvety a mstil se, stál český lid brněnský se slzami v očích a díval se upřeně na prapor, který bil do větru, hlasatel nové doby, nového života, nového práva. Jak jinak si představovala všechna ta pokolení, která zápasila o Brno a věřila v jeho české příští, slavný den vítězství! Snili jsme o divoké bouři, která smete nenáviděnou pevnost cizovlády, doufali jsme ve velký útok, kterým se zmocníme vlády svých věcí v druhém českém městě, nedovedli jsme si myslit tohoto převratu bez válečného ryku a bez divokých výjevů. A včera stáli jsme před radnicí jako při bohoslužbě, a hluboké dojetí, dusící všecka slova a projevující se jen slzami, byla jediná naše odpověď běločervenému praporu a Smetanovým fanfárám. Nebouřili jsme hněvem a nejásali vítězoslávou; modlili jsme se tichou a velice cítěnou modlitbou díků z velké spravedlnosti, v kterou jsme věřili a kterou jsme v těchto dnech konečně poznali. Naše hymny zpívaly se vážně jako chorály, protože byly modlitbou; naše oči, upřené na vítězný prapor, byly

⁷⁵ Lidové noviny z 6. listopadu 1918, ročník 26, číslo 305. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

zamženy, protože jejich pohledy byly modlitbou k symbolu vzkříšení; naše mlčení činilo z ulice chrám, protože také ono bylo modlitbou. Takto může se chovat na vrcholu svých tužeb jen slovanská duše, a neslovanské duše, které pozorovali úžasné toto divadlo, viděly cosi jim nepochopitelného a pohádkového.⁷⁶

Pád německé nadvlády nad Brnem byl dosti významnou událostí, která nemohla projít bez povšimnutí německých médií. Velká většina vídeňských deníků sympatizovala s dosavadní německou nadvládou a pád německého Brna označovali za ránu do srdce německého Rakouska. Pouze Arbeiterzeitung se vyjádřil v tom smyslu, že pád německého Brna byl samozřejmý a nutný, protože dosavadní německá nadvláda byla nepřirozená a násilná: „Brněnská obecní rada skládala se dosud jen z německých členů, ačkoli česká menšina v Brně je neobyčejně velká. Nyní se mstí úzkoprsost brněnských Němců, kteří doufali, že svými volebními privilegii zachrání Brno bez pohromy. Bylo to jen samozřejmým, že tento stav se nedal udržet při úplném převratu poměrů.“⁷⁷

Myslím, že pro detailnější charakteristiku komise, jenž převzala správu města od ryze německého obecního zastupitelstva poslouží nejlépe osobní vzpomínka jejího člena profesora Františka Weyra: „Komise ta skládala se ze dvou třetin z Čechů a z jedné třetiny z Němců, jak to přibližně odpovídalo národnostnímu složení obyvatelstva. Předsedal jí zprvu školní rada Mareš, pedagog a muž v celém českém Brně nadmíru populární a oblíbený. Později byl jejím předsedou jmenován bývalý politický úředník Petr z Ehrenfeldů, který po obecních volbách (roku 1920) byl povolán v čelo Podkarpatské Rusi. Mandáty v oné komisi byly rozděleny poměrně na jednotlivé politické strany. Jejím členem stal se i můj přítel Arnošt Heinrich jako speciální znalec brněnských politických poměrů. Úkolem jejím bylo, aby odstranila dosud uměle udržovaný německý nátěr obecní správy. Nikdy nezapomenu na dramatickou scénu, která se odehrála před zahájením její první schůze: čeští členové byli již shromážděni v zasedací síni, když předseda dal obecnímu zřízení rozkaz, aby zavolal německé členy, v předsíni čekající. Ti vstupovali pak korporativně do síně tak zdrceně a s tak zkroušenými tvářemi, že pohled na ně připomínal spráskané psy a byl v pravdě žalostný. To tedy byli representanti onoho „Herrenvolku“, který osvědčuje náramnou kuráž, pokud se mu vede dobře a cítí se v přesile, ale po prohrané bitvě nebývá právě vzorem důstojnosti a hrdosti! Mně potvrzoval pohled na ně správnost názoru, že německý národ má sice jistě mnoho

⁷⁶Lidové noviny z 7. listopadu 1918, ročník 26, číslo 306. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

⁷⁷Lidové noviny z 8. listopadu 1918, ročník 26, číslo 307. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

různých předností, ale že k nim rozhodně nepatří povšechná schopnost revolučního vzdoru a odporu, jak tomu nasvědčují i jeho politické dějiny.⁷⁸

Profesor Weyr se v městské komisi účastnil mimo jiné prací na přejmenování brněnských ulic z německých názvů na české. Díky jeho iniciativě byly zachovány názvy ulic jako například Mozartova a Beethovenova. Když němečtí představitelé zjistili, že Weyr není zastáncem radikálního počesťení názvů ulic, které nesou jména významných německých osobností ze světa umění nebo literatury, začali za ním chodit s dalšími návrhy zachování jmen po Němcích. Prošel ještě Goethe se Schillerem.⁷⁹

⁷⁸ WEYR, František. *Paměti 2*. Brno: Atlantis, 2001. 32 s.

⁷⁹ Tamtéž, s. 33.

8. NÁVRAT K NORMÁLNÍMU ŽIVOTU

Ke konci prvního listopadového týdne již byla správa nad zemí až na pohraniční oblasti pevně převzata. Dne 8. listopadu složil svůj úřad moravský zemský hejtman Oto Serényi, kterého nahradil zemský výbor v čele s dr. Ladislavem Pluhařem. Život se vracel do normálu, oslavy nabytí samostatnosti končily. 9. listopadu vydal Národní výbor prohlášení, ve kterém ukončuje oslavy a vybízí lid k návratu do práce: Česká samostatnost byla oslavena dostatečně; nyní jest na čase, aby se veškeré obyvatelstvo vrátilo k pravidelné práci a zavedlo opět úplný klid. Zvláště na mládeži jest, aby se věnovala zase vyučování školnímu. Pouliční demonstrace jakéhokoli druhu ohrožovaly by pravidelný chod práce a nezbytný pořádek a byly by proto nebezpečny. Dosti zpěvu a praporů: Osud našeho státu záleží nyní na práci, jen na práci. Do práce tedy.

V důsledku výtržností, které se za revolučního kvasu děly ve větší či menší míře ve všech válkou vyhladovělých zemích bývalého Rakouska, vydal 8. listopadu prezident Wilson poselství osvobozeným národům Rakouska, v němž je vyzývá ke klidu a zachování veřejného pořádku. Národní výbor československý na poselství reagoval následujícího dne skrze svého předsedu Karla Kramáře, jenž prezidentu Wilsonovi v telegrafické odpovědi zasílá ujištění, že budou podniknuty všechny kroky k udržení řádu.⁸⁰

K návratu normálních společenských poměrů bylo též třeba bezpodmínečně zajistit fungující zásobování potravinami. K dosažení tohoto cílu byla v novinách otištěna též tato výzva: „Stav zásobování oněch vrstev obyvatelstva, které nejsou samozásobiteli, hlavně dělnictva a vojska na Moravě stal se velice těžkým, ba zoufalým. Denně dochází 5-10 vagonů obilí a potřebí jest 70 vagonů. Dosavadní zásoby stačily by pouze na 14 dnů a potom by se nemohlo dávat na lístky ani ono nepatrné množství mouky, které se dosud rozdílilo. Následek toho by byla revoluce z hladu, která by mohla u nás způsobiti bolševism, ničení životů, jmění a ohroziti naši samostatnost, pro kterou jsme tolik trpěli a obětovali. Žádný rolník, žádný Čech nemůže před svým svědomím, před svými dětmi a národem zodpověděti katastrofu. Máme-li ji odvrátiti, musí naše rolnictvo odváděti přesně a svědomitě vše dle rozkazů Zemského obilního ústavu. Nejbližší měsíce jsou nejnebezpečnější, neboť později obdržíme obilí z ciziny za ceny mírné. Rolnictvo nesmí po starém rakouském způsobu ukrývat plodiny a musí dát vše, co může postrádati. Žádáme vás, abyste na den 24. listopadu t. r. svolali schůzi obecního výboru a přihlásili se se svými plodinami, pozvali si ostatní

⁸⁰ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 138.

rolníky a tyto přiměli k tomu, aby odvedli to, co jsou povinni odvést. Týž den jsou schůze po celé Moravě. Jest to naše mobilisace lidové výživy. Rolnictvo vykonává vůči sobě i vůči svému státu zajisté tuto svou nejsvětější a pro všechny časy nejzodpovědnější povinnost. Obracíme se na vás s touto první prosbou a národním rozkazem v novém našem státě s radostí a s důvěrou, že obce naše vyplní tuto svou povinnost ihned a plně. (Ústředí starostenských sborů a silničních výborů na Moravě v Brně)⁸¹

Fakt, že nová státní moc vyvíjela nejvyšší úsilí k zabezpečení potravin dokládá následující výzva moravského Národního výboru obecním výborům na Moravě: „Situace lidové výživy na Moravě vyžaduje největšího úsilí, aby odvedeno bylo vše, co předepsáno. Ústředí starostenských sborů dalo podnět, aby dne 24. listopadu svolány byly obecní výbory na Moravě, k nim pozváni zemědělci, členové nákupních výborů, učitelstvo a kněžstvo a aby se tam zavázali dostati předepsané plodiny ti, kdo dosud tak neučinili. Představenstva obcí se upozorňují, že je nutno, aby akce tato byla všude podniknuta a svědomitě provedena. Velikost otázky výživy vyžaduje toho, aby obecní výbory učinily vše k jejímu rozřešení.“⁸²

⁸¹ Lidové noviny z 19. listopadu 1918, ročník 26, číslo 318. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

⁸² Lidové noviny z 20. listopadu 1918, ročník 26, číslo 313. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

8.1. UKONČOVÁNÍ ČINNOSTI NÁRODNÍCH VÝBORŮ

Činnost národních výborů včetně tzv. moravského Národního výboru začala být ukončována poté, co splnily svůj účel v revolučních dnech převratu a následné době, kdy bylo třeba, aby tyto orgány vykonávaly státní moc, jejíž výkon přebraly od rakouských orgánů. Postupným uklidněním poměrů a za situace, kdy ne vždy místní a okresní výbory šťastně zasahovaly do výkonu státní správy, bylo 4. prosince na schůzi vlády na návrh ministerského předsedy Karla Kramáře přijato usnesení rozpustit národní výbory s odůvodněním, že splnily svůj úkol a dále je třeba, aby moc státní správy přešla do rukou jednotné vlády. Následně bylo ministerstvem vnitra vydáno provolání, jímž se rušila činnost národních výborů. Toto provolání vyšlo v novinách a ve formě letáků 8. prosince.⁸³

„Národním výborům! V době pro český národ nejvážnější Národní výbory převzaly těžké a odpovědné poslání. S přísloušnou obětavostí přežaly vedení okresů a snažily se všemožně, aby umožnily pražskému ústředí obtížný úkol k převzetí staré rakouské správy do rukou Národního výboru pražského. Národní výbory ujal se této práce za poměrů, které byly vinou dosavadních držitelů moci přímo žalostné. Díky krajnímu a obětavému napětí sil podporovanému dokonalou znalostí místních poměrů, obezřetností a bezpříkladnou svědomitostí, jest úkol Národních výborů dnes splněn. Přechodná tato doba díky činnosti Národních výborů přešla beze všech otřesů a vzorný klid a pořádek při odstraňování staleté rakouské vlády vyvolal obdiv a uznání našich přátel i nepřátel.

Československá republika je nyní všemi náležitostmi správně organisovaného státu vybavena. Má svého presidenta, své zatímní zákonodárné shromáždění a svou vládu tímto shromážděním jmenovanou a jemu zodpovědnou. Tím přestaly mimořádné poměry a my musíme ukázat, že naše nová republika dovede vyplnit svou státní správou všechny úkoly mladého státu a zaručiti klidný rozvoj událostí. Není tudíž nadále možno, aby správa státní vedena byla nadále samostatnými místními orgány, ani ústřední vládě, ani Národnímu shromáždění nezodpovědnými. V naší republice pevná vůle musí býti rozhodující. Vůle Národního shromáždění a vlády jemu zodpovědné. Ministerská rada se tudíž jednomyslně usnesla prohlásiti činnost všech Národních výborů za skončenou. Činí tak jen v zájmu jednotné, spořádané správy státní i v zájmu opravdové konstitučnosti, aby uplatnila tak v celém státním životě zásadu naprosté zodpovědnosti každého oboru veřejné správy Národnímu shromáždění, nikoliv, aby i v nemenším chtěla vysloviti nedůvěru Národním

⁸³ SCHELLE: *Vznik Československé republiky 1918*, s. 89.

výborům. Naopak upřímně a srdečně jim děkuje za všechny neocenitelné služby, které v nejtěžších dobách prokázaly naší mladé republice.

Vláda přejímá celou a plnou zodpovědnost za veřejnou správu. Do výkonu orgánů státní správy nikdo již nesmí se vměšovat a nikdo vykonávat úkony státní správy bez zmocnění nebo nařízení příslušných úřadů. Avšak vláda bude vděčna všem, kteří měli příležitost nahlédnouti nyní v činnost státní správy, za veškeré zprávy, za veškeré rady, pokyny, za všechna upozornění a bude její snahou, aby nejen všechny zlořády vymýtila, nýbrž aby také spolu s Národním shromážděním pracovala na demokratickém a sociálně spravedlivém rozvoji našeho národního svobodného života. Ohledně Národních výborů našich menšin vyhrazuje si naše vláda všechna opatření, aby jejich zdárná činnost mohla se nerušeně vyvíjet. (dr. Kramář, Habermann, dr. Hruban, Klofáč, Prášek, dr. Rašín, Staněk, dr. Soukup, dr. Stránský, Stríbrný, dr. Šrobár, dr. Vrbenský, dr. Winter, dr. Zahradník).⁸⁴

Zápis z poslední schůze moravského Národního výboru ze dne 8. prosince hovoří o ukončení činnosti tohoto orgánu. Konkrétně byla na závěrečném jednání řešena problematika uzavření účtů, odstranění nápisů označujících Národní výbor, přičemž je řečeno, že má být ještě dokončena rozdělaná agenda. Na závěrečné schůzi bylo také rozhodnuto vydat zprávu o ukončení činnosti v novinách, čímž se o této skutečnosti dozví široká veřejnost. Pravomoc rozhodovat o vývozu potravin přešla na Ředitelství lidové výživy s doporučením, aby v této problematice rozhodovala spolehlivá česká osoba. Počet podání za dobu úřadování Národního výboru v Brně činil 3413 podání.⁸⁵

⁸⁴ Lidové noviny z 8. prosince 1918, ročník 26, číslo 337. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

⁸⁵ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, v protokolu z 8. prosince 1918.

9. KAŽDODENNÍ AGENDA NÁRODNÍHO VÝBORU

Agenda, jenž měl Národní výbor fakticky na starosti byla velice široká a poté, kdy okamžikem převratu na svá bedra převzal výkon státní správy na Moravě, řešil celou řadu problémů počínaje personálními změnami, přes zachování fungujícího zásobování obyvatelstva potravinami a konče udržováním moravských železnic v chodu.

Dochované zápisy ze schůzí Národního výboru z podzimu 1918 jasně hovoří o problémech, kterým tento orgán musil v nepokojné době nedostatku základních potravin, uhlí a ošacení čelit. Konkrétně bylo rozhodnuto o vývozu brambor a uhlí do Vídně, výměnou za prázdné nákladní vagony, jichž byl v Rakousku přebytek a u nás kritický nedostatek. Je třeba zdůraznit fakt, že ve Vídni bylo tou dobou mnoho českých vojáků vracějících se ve zmatku především z rozpadnuvší se italské fronty, které bylo třeba zásobit jídlem. Nikdo též neměl zájem na tom, aby ve vyhládlé Vídni vypukly bolševické nepokoje a násilnosti, jenž byly reálnou hrozbou pro postupnou a poklidnou normalizaci poměrů i na Moravě. Dr. Stránský na jedné ze schůzí žádal zástupce dělnictva při Národním výboru, aby působili proti šíření bolševických idejí mezi pracujícími. Národní výbor jednoznačně podpořil zavedení osmihodinové pracovní doby.

Mnoho problémů bylo spojeno též s příjíždějícími českými vojáky, které bylo třeba nějak demobilizovat, případně zformovat do nově vznikající československé branné moci, jenž byla nutně potřeba k ostraze železnic, kdy kupříkladu na trati Lipník nad Bečvou – Bohumín docházelo v německých stanicích k vylupování vagonů se zásobami pro Ostravsko. Problémy byly též s udržením bezpečnosti ve Vlárském průsmyku, jenž byl veledůležitou železniční spojnici se Slovenskem.

Na schůzích bylo rovněž referováno o snahách Maďarů o udržení Slovenska při Uhrách a z 1. listopadu o vzniku slezského Národního výboru, jenž ohlašoval snahu Poláků obsadit část ostravského uhelného revíru.

Kromě výše uvedených věcí, jejichž zajištění bylo významné pro udržení země a společnosti v chodu se Národní výbor zabýval i takovými věcmi, jako bylo jmenování zdravotního rady MUDr. Fleischera vedoucím lékařem pro brněnské nádraží a to za situace, kdy němečtí železničáři zahájili pasivní rezistenci spočívající v hromadném hlášení se nemocnými. Výbor též přijímal hlášení o výtržnostech různého druhu. Kupříkladu 4. listopadu byl hlášen incident, kdy se v Podivíně na nádraží zprotivili četníkovi železniční zřízenci při překládce potravin.

Národnímu výboru dále chodila hlášení o porážce dobytka pro vojsko, o přebírání jednotlivých budov a institucí (nemocnice pro koně, četnická škola, kasárny, skladiště vlny, muniční skladiště, atd.).⁸⁶

Z výše uvedeného je dostatečně patrné, že každodenní činnost Národního výboru v době po převratu, jenž proběhl až na určité místní incidenty nad očekávání mírumilovně a poklidně, spočívala hlavně v udržení veřejného pořádku a zajišťování potřeb obyvatelstva do doby, než se poměry zjitřené koncem války a rozpadem monarchie uklidní a správy věcí veřejných se ujmou řádné orgány Československé republiky.

⁸⁶ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, protokoly z 30. října až 8. prosince 1918.

10. DALŠÍ UDÁLOSTI SPOJENÉ S PŘEVRATEM NA MORAVĚ

10.1. ZNIČENÍ POLITICKÝCH ARCHIVŮ

V noci z 28. na 29. října byl spálen archiv obsahující státní policejní spisy místodržitelství a státní policejní spisy policejního ředitelství v Brně.

Tímto aktem byly odstraněny veškeré dokumenty dokládající veškerá válečná opatření rakouské státní moci včetně dokladů úředního servilismu a udavačství, jehož se dopouštěli též Češi, kteří se tak po válce mohli zařadit mezi slušnou společnost bez obav z toho, že by mohli být kompromitováni svým věrolomným chováním za války.

Ke spálení obou archivů došlo v situaci, kdy nemohly být dle původního plánu odvezeny do Vídně po železnici ani automobilem.

Poválečné trestní řízení zahájené trestním oznámením Arnošta Heinricha bylo posléze zastaveno s tím, že archiv byl zničen ještě za existence rakouského státu, kdy místodržitel konal rozkazy vídeňského ministerstva vnitra.

Dr. Budínský ve své knize, kde jako přímý účastník revolučních událostí na Moravě popisuje převrat vzpomíná, že již za trvání ČSR mu řekl policejní rada Rychecký, jenž se po válce i přes svou věrnou službu Rakousko-Uhersku v době války stal policejním ředitelem v Brně, že ví, kdo má spálení archivu na svědomí, přičemž lidé mohou být jedině rádi, že se tak stalo, protože jinak by se mezi sebou museli střílet.⁸⁷

10.2. PRAVDĚPODOBNÉ ROZPORY BULÍNA A BUDÍNSKÉHO

V následující kapitole považuji za vhodné se vrátit k situaci, kdy byla za převratu správním odborem Národního výboru prováděna řada personálních změn ve státní správě a to právě dle seznamů vytvořených dr. Bulínem. Bulín na tyto okamžiky vzpomíná: „správce okresních hejtmanství ustanovil jsem z příkazu Národního výboru již dne 29. dopoledne telefonem já sám. Kolik práce bylo při tom vykonati, je patrné ze skutečnosti, že v 36 hejtmanstvích bylo třeba 20 změn.“⁸⁸

Z Budínského paměti můžeme vypozařovat roztrpčenost, či nesouhlas s personální politikou, jenž Národní výbor na Moravě po převratu prováděl: „Zvláště se vytýkalo, že do

⁸⁷ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 365..

⁸⁸ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 119.

velmi důležitého správního odboru (jeho šéfem byl Hynek Bulín⁸⁹) byly pojaty vesměs jen osobnosti, které v domácím odboji stály proti nebo úplně stranou, ba dokonce bývaly spolehlivou oporou rakouské politiky českých aktivistů.

Vyslovovaly se docela obavy, že při tomto složení se tam bude pracovat více lokty než rukama a více pro stranické a osobní cíle než pro národ a stát. Nesrovnalost ta měla být vyvážena tím, že do správního odboru a deputace, která měla jít k místodržiteli a převzít státní správu, vyslán byl radikální Arnošt Heinrich, který však jsa na tolika místech krajně exponován, nemohl přirozeně stačiti, aby ve všem všudy a včas vystihl a uplatnil názory oposice.

Také hned, jakmile správní odbor, jak se ukázalo, bez Heinricha a patrně za jeho zády pověřil vedením místodržitelského úřadu posavadního náčelníka presidia (to jest Jan Černý coby presidialista místodržitelství⁹⁰), byly v Národním výboru proti tomu předneseny ostré námítky.“

Budínský ve své kritice činnosti Národního výboru a především jeho správní komise pokračuje: „Neméně rozčilovalo některé členy Národního výboru a českou veřejnost (myslím, že nebudu daleko od pravdy, dosadím-li za tyto osoby jméno Jaroslav Budínský), která se účinně účastnila předpřevratového odboje, že správní komise při moravském místodržitelství Národním výborem zřízená připustila, aby odstupující místodržitel po odevzdání správy do rukou Národního výboru – tedy už za svrchovanosti českého státu – ještě zakročil u vídeňské vlády, aby vedoucí úředník zemské státní správy na Moravě, jenž již také složil slib do rukou Národního výboru, byl rakouskou vládou ve Vídni ještě povýšen na c.k. dvorního radu.“⁹²

Domnívám se, že jednou z příčin tak ostré kritiky (byť nepřímé) Hynka Bulína Jaroslavem Budínským je fakt, že personální změny se prováděly pod taktovkou Bulína a nejspíše i Černého a ne za použití dříve vytvořeného seznamu Budínským a jeho pomocníky, jejichž jména jsou známa.⁹³ Budínský ve své kritice pokračuje: „V úředních kruzích i v širší veřejnosti vytýkalo se Národnímu výboru dále, že úřední místa obsazoval samovolně a kamarádsky – zlí jazykové dokonce tvrdili, že se to dalo jen podle toho jak kdo ve Čtenářském spolku (Hynek Bulín se v něm pohyboval⁹⁴) dlouho dovedl zpívat „Přijde jaro

⁸⁹ VYSKOČIL: *C. k. úředník*, s. 262.

⁹⁰ PELIKÁN: *Za cílem života*, s. 151.

⁹² BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 403.

⁹³ V oblasti soudnictví pomáhali soudní rada Josef Pucner a Jan Jelínek. U politických úřadů to byli konceptní praktikant na moravském místodržitelství dr. Bohuš Kilián, okresní hejtman Ganzwohl a Hromeš. U finančních úřadů šlo o finančního radu Matouška a komisaře Slavatu, u poštovního ředitelství pomáhal dr. Barvič a revident Štefan. Pouze u železniční správy elaborát vypracoval jakýsi tehdejší inspektor, jehož jméno Budínský s odkazem na slib mlčenlivosti nezveřejnil. BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 327-328.

⁹⁴ BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 105.

přijde“; zehralo se na to, že nebylo použito obsazovacích návrhů, které byly již pražským Národním výborem schváleny.“⁹⁵

Skutečnost, že personální změny byly předmětem sporů, kde se kromě společného zájmu navrátit legitimitu bývalým rakouským úřadům dále střetávaly jak politické tak osobní zájmy jednotlivých aktérů a funkcionářů dokládá zmínka v protokolu ze dne 4. listopadu. Na schůzi Národního výboru byl tohoto dne vznesen požadavek určený pro místodržitelství, který mu ukládá, aby napříště ve věci jmenování vládních komisařů pro obce sdělovalo jejich jména napřed Národnímu výboru.⁹⁶

S odstupem času se však kontroverzní volba Jana Černého ukázala jako šťastná. Dosazení nějakého mladšího úředníka, byť na rozdíl od Černého (alespoň navenek nepatřil k výrazným rakouským úředníkům) více národnostně uvědomělého, by v konečné fázi zcela jistě vyústilo v jeho závislost na starých rakouských úřednických kádrech dokonale znalých místodržitelské agendy.

Pro Černého zřejmě jednoznačně hovořil fakt, že dobře znal personální a finanční situaci moravského úřednictva, znal obsah všech důležitých válečných spisů, věděl o řadě citlivých společenských informací včetně toho, jaké spisy shořely. Jako dlouholetý šéf prezidiální kanceláře, což byl nejlivnější odbor místodržitelství, se ve správních mechanismech bez problémů orientoval. Navíc byl Čech a to ještě nijak výrazně zkompromitovaný svou činností za starého režimu. Dalším důvodem, proč byl vybrán právě Černý, je fakt, že Národní výbor nutně potřeboval v revoluční době na místodržitelství někoho schopného a znalého poměrů, kdo úřední mašinérii udrží i za mimořádných poměrů v chodu.⁹⁷

Jaroslav Budínský byl ve věci pověření Černého zcela opačného názoru a prosazoval na tento post někoho z českých nižších úředníků, protože: „ustanovený správce místodržitelského úřadu, jako bývalý presidialista, byl pravou rukou obou válečných místodržitelů, za nichž bylo proti českému lidu na Moravě napácháno tolik příkoří, křivd a politických zločinů, a že jako šéf místodržitelského presidia až do včerejška byl prý všem českým snahám úplně cizí a nepřístupný, že jinak při vši úctě k jeho schopnostem a odborné kvalifikaci není tou zasloužilou a důvěryhodnou osobností, které by mohla býti svěřena politická správa země, jež pod jeho rakouským úřadováním tolik trpěla. Bylo poukazováno k tomu, že jsou tu starší osvědčení čeští úředníci, proti nimž není námitek, a kdyby těch nebylo, že jsou tu schopné

⁹⁵ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 404.

⁹⁶ Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, protokol ze 4. listopadu 1918.

⁹⁷ VYSKOČIL: *C. k. úředník*, s. 266-267.

síly mladší, které i pod hrůzovládou rakouských satrapů konaly domácímú odboji za války platné služby.“⁹⁸

⁹⁸ BUDÍNSKÝ: *Morava za války*, s. 403.

11. PŘEBÍRÁNÍ MOCI V OSTATNÍCH MORAVSKÝCH MĚSTECH

V Olomouci vznikl Národní výbor především z iniciativy advokáta dr. Richarda Fischera dne 26. října. Zpráva o vzniku státu se do města dostala 28. října večer. Po noční poradě Národního výboru bylo 29. října uveřejněno prohlášení pro noviny, přičemž následovaly oslavy a manifestace lidu v ulicích. Dále byl vyžádán slib věrnosti k novému státu, čímž byly převzaty státní úřady. 5. listopadu bylo nuceno odstoupit německé zastupitelstvo města a správu přebrala správní komise v čele s Richardem Fischerem.

Lidové noviny napsaly k olomouckým událostem: „Městská radnice v Olomouci kapitulovala. Včera zahájeno bylo odpoledne Národním výborem jednání s olomouckou městskou radou a výsledek byl, že v dnešní schůzi obecního zastupitelstva veškerí členové se vzdali a projevil souhlas, aby místo obecního výboru stanovená byla správní komise skládající se ze 16 českých a 8 německých občanů. Ve městě tato zpráva, ač byla očekávána, vyvolala radostné nadšení.“⁹⁹

Obdobně probíhalo přebírání moci od dosavadních orgánů do rukou vznikajících národních výborů v celé zemi. Větší problémy se vyskytly na Ostravsku, kam se zpráva o vzniku státu dostala rovněž 28. října večer a kde zástupci tamního Národního výboru v čele s Janem Prokešem a dr. Karlem Fajfrlíkem zprvu narazili na neústupnost okresního hejtmána barona von Gehmeidlera a velitele Ostravsko-karvinského revíru generála Neumanna. 1. listopadu však rakouští odpovědní činitelé v předem ztracené situaci předali bez větších problémů moc.¹⁰⁰

Ke kuriózní události došlo v Dolanech na Olomoucku, kde se místní poštmistr Rudolf Cácha dověděl zprávu o vydání Andrassyho nóty již 28. října, načež na své poště, trafice a škole zatřel rakouského orla. Následně na návsi vyhlásil českou samostatnost a sebe jmenoval prvním úředníkem nového státu.¹⁰¹

⁹⁹ Lidové noviny z 12. listopadu 1918, ročník 26, číslo 311. Dostupné: <http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

¹⁰⁰ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš. *Dějiny Moravy díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004, s. 9.

¹⁰¹ BARTOŠ, TRAPL: *Dějiny Moravy*, s. 8.

12. ZÁVĚR

V práci jsem se snažil prozkoumat a popsat okolnosti, za kterých byl na Moravě vyhlášen československý stát. Je pochopitelné, že Brno jakožto největší a hlavní město moravského markrabství ležící na spojnici mezi Prahou a Vídní sehrálo v oněch revolučních dnech převratu v moravském prostoru důležitou roli. Jednalo se hlavně o činnost moravského Národního výboru, který jakožto orgán nového českého státu převzal do svých rukou státní správu na Moravě od dosavadních rakouských orgánů. V následujících týdnech vykonával až do počátku prosince široké spektrum činností, kterými zabezpečoval každodenní chod země, jenž byla tou dobou těžce zkoušena řadou obtíží, které byly výsledkem čtyř dlouhých válečných let.

Je dobré zdůraznit, že členové Národního výboru, kteří se na mocenský převrat připravovali, byli zaskočeni okamžikem, kdy bylo třeba jít takřikajíc do toho. To platí jak pro členy Národního výboru v Praze, tak v Brně. O kapitulaci Rakousko-Uherska a budoucích státoprávních změnách nikdo nepochyboval, nicméně se nepředpokládalo, že čas nadejde tak brzy. Očekávalo se s jakými zprávami a instrukcemi se vrátí delegace českých politiků ze Švýcarska, kde jednala s představiteli zahraničního odboje v čele s Benešem o dalším - od teď již - společném postupu.

Najednou však vyšla Andrassyho nóta, jenž fakticky znamenala kapitulaci Rakouska-Uherska a bylo třeba jednat ihned. Když se představitelé Národního výboru na Moravě o nótě dověděli, tak vytušili, že tento dokument může znamenat mnohé, nicméně bez jasných rozkazů z Prahy si netroufali s převratem začít. Po dlouhé době, kdy se konečně podařilo navázat spojení s Národním výborem v Praze, bylo brněnským představitelům pouze sděleno, že v Praze toho dne vyhlásili samostatný stát a brněnští představitelé ať udělají, co sami uznají za vhodné. V Praze měli evidentně dost starostí sami se sebou a tzv. moravský Národní výbor zahájil převrat a následné vyjednávání s představiteli dosavadní správy ve vlastní režii a bez koordinace s členy Národního výboru v Praze.

Zde je dobré zdůraznit fakt, že Národní výbor (Národní výbor československý) byl jen jeden. Šlo o orgán zastupující zájmy českého (chceme-li československého) národa. Moravský Národní výbor nelze považovat za samostatný zemský orgán s působností pro moravské markrabství, jenž by měl rovnocenné postavení s pražským Národním výborem a slezským Národním výborem. Tzv. moravský Národní výbor můžeme dle mého názoru označit za jakousi odbočku jediného Národního výboru, která fungovala v Brně a působili v ní moravští členové Národního výboru. To samé lze říci i o Národním výboru ve Slezsku.

Při pohledu na skutečnou činnost zástupců Národního výboru na Moravě je nutné zdůraznit, že jeho členové provedli převrat v Brně a na celé Moravě ve vlastní režii. Fakticky tedy existovalo od 29. října do 8. prosince 1918 na Moravě do jisté míry samostatné mocenské centrum, které se dá označit pojmem moravský Národní výbor.

Co se týče možného násilného potlačení revoluce, tak reálná hrozba moravskému převratu v podobě krvavého zásahu rakouské armády nehrozila. Místodržitelství i vojenské velitelství si byly dobře vědomi radikálních nálad obyvatel, těžké demoralizace vojska a celkové nezadržitelnosti situace, která se v žádném případě nedala vyřešit střelbou v brněnských ulicích. Je nutné však zdůraznit, že dílčí krvavé excesy ze strany nějakých horlivých německých důstojníků a jejich mužstva se v době přebírání moci opravdu vyloučit nedaly. Nicméně hned první týden po převratu, kdy Brno opustili prakticky všichni vojáci cizích národností ukázal, že tito muži se v situaci hladu a zmatků chtěli především dostat do svých domovů a ne zachraňovat habsburskou říši, pro kterou již vytrpěli beztak přespříliš.

Další fází v činnosti Národního výboru na Moravě bylo udržet veřejný pořádek, včetně zamezení výtržností ze strany brněnských Němců, jenž převratem ztratili své postavení. Též bylo bezpodmínečně nutné zachovat v chodu železnici, která byla nezbytná pro udržení již tak problematického zásobování potravinami a uhlím. Dále šlo o celkové zklidnění porevolučních poměrů, kdy se měl lid vrátit k pilné práci a dále neprodlévat v radikálních revolučních náladách, jenž by pověsti nového státu pouze škodily.

Dospěl jsem k názoru, že s výše uvedenými problémy se moravská část Národního výboru československého vzhledem k obtížné situaci, která si žádala často improvizovat, úspěšně vypořádala. Přebírat proběhl až na drobné šarvátky v některých moravských městech bez krveprolití a pouličních výtržností. Český (československý) národ se v těchto pohnutých dnech osvědčil jako lid kulturní a civilizovaný, jenž se důstojně zhostil své budoucí úlohy státotvorného národa demokratické republiky, jediné skutečně fungující demokracie v tehdejší střední Evropě.

Jediný veliký otazník tak visí nad zničením místodržitelského a policejního archivu. Bezesporu totiž ukrývaly dlouhou řadu kompromitujících informací. Mnoha lidem později se považující za tzv. dobré Čechy se, jak naznačuje literatura, jeho likvidací velmi ulevilo. Oficiální závěr vyšetřování, jehož průběh rovněž nebyl zcela bez otazníků, se s problémem vypořádal konstatováním, že vše proběhlo za existence Rakouska-Uherska a na rozkaz Vídně. Takový výsledek šetření, kdy vlastně nebylo koho za co vyšetřovat, nepůsobil příliš důvěryhodně ani tehdy ani dnes, byť ve smyslu pozitivního práva je nejspíše v pořádku.

K úloze Národního výboru a jeho revolučnímu vystoupení bych řekl, že to byl český orgán, který byl připraven převzít moc od Rakouska-Uherska a následně působit jako stabilizační činitel v komplikované době hladu, sociálních a národnostních třenic, kdy bylo třeba navrátit cizí vojáky a válečné zajatce co nejdříve do svých zemí. V situaci, jenž si nutně žádala nalezení společné řeči s českými Němci. Byla to doba žádající si činit bez dlouhých diskusí rozhodnutí, jež by postupně vedla k normalizaci života v době míru.

Avšak to, že Národní výbor mohl tak úspěšně vystoupit proti rakouské moci, jenž se mu následně zhroutila před očima, bylo dle mého názoru dáno unikátní dějinnou příležitostí, již plně využila Masarykova zahraniční akce, která opírajíce se o výsledky hrdinských bojů našich legionářů po boku Dohody ve zborovských zákopech, o železniční uzel Bachmač, o horskou kótu Doss Alto, u Vouziers, Terronu a jiných bojištích světové války, připravila půdu pro provedení úspěšné revoluce ve vlasti.

13. PŘÍLOHY

13.1. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI BRNĚNSKÉHO PŘEV RATU

K sestavení stručných biografických přehledů byly využity údaje dostupné na stránkách Encyklopedie města Brna a dále dobová biografická literatura.

JUDr. Adolf Stránský

*8.4.1855 Habry

†18.12.1931 Brno

-zakladatel Lidových novin, účastník domácího odboje,
spolupracovník Karla Kramáře, autorský podíl na Tříkrálové
deklaraci, člen moravského Národního výboru

JUDr. Jaroslav Budínský

*17.9.1865 Chotoměřice u Dolních Kralovic

†12.5.1939 Brno

- politik, překladatel, advokát, účastník domácího odboje, člen
vedení moravské pobočky tajného výboru Maffie, člen Národního
výboru, poslanec Národního shromáždění.
- člen Pokrokové strany lidu na Moravě

Karel Vaněk

*23.1.1866 Kostelec nad Černými Lesy

†23.2.1924 Brno

-politik, účastník odboje, od 1906 poslanec Moravského
zemského sněmu, poslanec Říšské rady, člen moravského
Národního výboru, první český starosta Brna.
-Československá sociálně demokratická strana dělnická

JUDr. Josef Dolanský

*7.1.1868 Jičín

†30.11.1943 Brno

- člen moravského Národního výboru, 1920-1938 poslancem Národního shromáždění
- Československá strana lidová

JUDr. Hynek Bulín

*13.12.1869 Brno-Horní Heršpice

†18.5.1950 Brno

- advokát, politik, sokol, účastník domácího odboje, pracoval pro moravskou pobočku tajného výboru Maffie; 1918-1919 poslancem Národního shromáždění, 1931-1936 prezidentem Moravské advokátní komory.
- člen Moravské lidové strany

Msgre. Prof. ThDr. Jan Šrámek

*12.8.1870 Grygov

†22.4.1956 Praha

- od 1906 poslanec Moravského zemského sněmu, od 1907 poslanec Říšské rady, účastník domácího odboje, člen Národního výboru, prosadil předání tělovýchovné jednoty Orel k dispozici branné moci nově vzniklé ČSR, účastník zahraničního odboje za 2. světové války.
- dlouholetý předseda Československé strany lidové

Kuneš Sonntag

*19.2.1878 Lazce

†29.3.1931 Praha

- politik, účastník domácího odboje, 1913-1918 poslancem Moravského zemského sněmu, ředitel Obilního ústavu pro Moravu, místopředseda moravského Národního výboru, 1918-1922 poslancem Národního shromáždění.
- Moravská agrární strana

Prof. JUDr. František Weyr

*25.4.1879 Vídeň

†29.6.1951 Brno

- právník, právní filozof, profesor brněnské české techniky, profesor Právnické fakulty (její první děkan) Masarykovy univerzity, 1918-1920 poslancem Národního shromáždění, 1923-1924 rektor Masarykovy univerzity v Brně

Arnošt Heinrich

*26.12.1880 Praha

†3.5.1933 Brno

- šéfredaktor Lidových novin, vůdčí osobnost převratu v Brně, 1918-1920 poslanec Národního shromáždění
- politicky blízký T.G.Masarykovi a realistické straně

Prof. JUDr. Jaroslav Stránský

*15.1.1884 Brno

†13.8.1973 Londýn

- právník, novinář, politik, účastník domácího odboje, zakladatel brněnské pobočky Maffie, předseda moravského Národního výboru, 29.10.1918 vyhlásil v Brně samostatnost, po roce 1948 působí v exilu, hlasatel BBC a Svobodné Evropy

/Převzato z: DOLENSKÝ, Antonín (ed.): *Kulturní adresář ČSR*. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníků. Ročník 2. Praha: J. Zeibrdlich, 1936, a *Společenský Almanach Velkého Brna*. Brno: s. n., 1933. Encyklopedie dějin města Brna [cit. 6. března 2010]. Dostupné na http://www.encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2569/

13.2. Zákon Národního výboru československého čís. 11 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

Čl.1

Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

Čl.2

Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl.3

Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.

Čl.4

Zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem.

Čl.5

Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

/Sbírka zákonů a nařízení, roč. 1918, č. 2. Účinnost od 28. 10. 1918. Převzato z ASPI./

13.3. ANDRASSYHO NÓTA:

Odpovídajíc na notu pana presidenta Wilsona z 18. t.m., zaslanou vládě rakousko-uherské, a ve smyslu rozhodnutí pana presidenta, pojednati odděleně s Rakousko-Uherskem o otázce příměří a míru, klade si rakousko-uherská vláda za čest prohlásiti, že stejně jako s dřívějšími projevy pana presidenta, souhlasí také s jeho názorem, obsaženým v poslední notě o právech národů rakousko-uherských, zejména o právech Čechoslováků a Jihoslovanů.

Poněvadž tedy Rakousko-Uhersko přijalo veškeré podmínky, na kterých učinil pan president závislým vstup do vyjednávání o příměří a míru, nepřekáží po názoru rakousko-uherské vlády již nic zahájení tohoto jednání.

Rakousko-uherská vláda prohlašuje tudíž ochotu, aniž vyčkala výsledku jiného vyjednávání, vejíti v jednání mezi Rakousko-Uherskem a odpůrcími státy o neprodlené příměří na všech frontách rakousko-uherských, a žádá pana presidenta Wilsona, aby ráčil učiniti příslušné přípravy.

/Převzato z: SOUKUP: 28. říjen 1918, s. 981./

13.4. PROVOLÁNÍ NÁRODNÍHO VÝBORU ČESKOSLOVENSKÉHO

Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, kulturních států světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu Tvého státu.

Lide československý, vše, co podnikáš, podnikáš od tohoto okamžiku jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů!

Novými činy zahajují se v těchto chvílích nové a bohdá slavné dějiny Tvoje!

Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který se žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež se vyvrcholily v nesmrtelné výkony československých legií na západním bojišti a v Sibiř! Celý svět sleduje Tvoje kroky do nového života, Tvůj vstup do země zaslíbené! Zachovej štít čistý jako jej zachovalo Tvé národní vojsko: československé legie! Nezapomínej národní kázně! Bud' si stále vědom, že jsi občanem nového státu nejen se všemi právy, nýbrž i povinnostmi!

Na počátku velikého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byly důstojny veliké chvíle nynější! Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmějí býti zklamáni v svém přesvědčení, že dobyli svobody lidu, který dovede sám sobě vládnouti. Ani jediným rušivým činem nesmějí býti zkaleny nynější veliké okamžiky,

ani jediný z Vás nesmí se dopustiti ničeho, co by mohlo vrhnouti stín na čisté jméno národa! Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému jest svato. Svobody osobní i majetku soukromého nesmí býti dotčeno.

Podrobte se bezvýhradně rozkazům Národního výboru!

/Převzato z: SOUKUP: 28. říjen 1918, s. 1007./

13.5. WILSONOVO POSELSTVÍ OSVOBOZENÝM NÁRODŮM

Budiž mi dovoleno, abych jako mluvčí největšího počtu vašich nejvroucnějších přátel vám řekl, že všichni přátelé svobody, ať jsou kdekoliv, a zvláště ti, jichž povinností přítomnou a okamžitou je pomáhat osvobozeným národům světa, aby se ustavily ve skutečné svobodné státy, mají pevnou naději, že vedoucí mužové národů a zemí právě osvobozených učiní všechny možné kroky, aby změna která právě nastává, se dala v pořádku, s umírněností a blahovůlí, avšak s odhodláním předejít a zameziti veškerému násilí a jakékoliv ukrutnosti, aby žádný nelidský čin neposkvrnil analů této dějinné reorganizace. Vidí, že takový čin by měl za následek jen to, že by ztížil příchod velkých věcí, za které bojujeme všichni. Všichni přátelé svobody obracejí se teď k vám s důvěrou, abyste potlačili každé násilí, každé zneužití moci, které by mohlo zdržeti nebo ztížití postup svobody.

/Převzato z: Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, u protokolů ze schůzí./

13.6. ODPOVĚĎ NÁRODNÍHO VÝBORU NA WILSONOVO POSELSTVÍ

Hluboce dojat vznešenými slovy presidenta Wilsona, plnými vřelé a upřímné lásky k národům osvobozeným z cizího panství, jsem šťasten, že mohu jménem celého národa československého dát formální ujištění, že učiníme vše možné, abychom v této těžké chvíli likvidace války zabránili každému násilí a ukrutnosti, a že nemáme jiné touhy a žádosti, než ukázat se hodnými sympatií, jež prokázali nám národové spojenců, tím, že zůstaneme věrnými svým velkým tradicím dějinným: spravedlnosti a svobodě demokratické a sociální, za které náš národ po dlouhá staletí tolik trpěl, a zachováme pořádek a disciplínu v přechodu z kleté minulosti v budoucnost světlou a svobodnou. Prosím, abyste tlumočil naši vděčnost a všechny sympatie našeho národa presidentu Wilsonovi a velké republice Spojených států.

/Převzato z: BULÍN: *Jiskry a plameny*, s. 138/

13.7. ZÁZNAMY SCHŮZÍ NÁRODNÍHO VÝBORU

Na následujících stránkách uvádím výtahy z protokolů schůzí Národního výboru ve dnech 30. října až 8. prosince podle archivních materiálů uložených v Moravském zemském archivu, fond Národní výbor 1918, karton č. 1054.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 30. října 1918:

- Ve věci vojska Národní výbor vyvíjí činnost k udržení kázně (intervence v kasárnách), dále řešena problematika nebezpečí výtržností ze strany německých vojáků.
- Snaha o zajištění klidu za spolupráce s místodržitelstvím.
- Problém českých vojáků, jenž opouští kasárna a houfně odjíždí domů, má být řešen obsazením nádraží, což má odjezdům zabránit.
- Zpráva oznamující, že se velitelství četnictva dalo k dispozici Národnímu výboru.
- Zmíněno zajištění kanceláří a dvou místodržitelských automobilů pro služby Národního výboru.
- Národní výbor zřizuje: 1) odbor vojenský (p.p.Schlesinger, Heinrich, Dr. Stránský, Votruba, Skůrský)
 - 2) odbor správní (Dr. Bulín, Msgre. Šrámek, Sonntag, Vaněk)
 - 3) odbor hospodářský (Rozkošný, Šamalík, Klusáček, Skůrský, Marcha, Máša)
 - 4) odbor železniční (Pelikán, Dr. Dolanský, Zamostil)
- Ve věci kontrol na stanicích jednotlivých železničních tratí, jsou železniční zřízení vyzváni ke kontrolám zboží na větších konečných stanicích tratí Moravy (Břeclav, Uherský Brod, Bohumín, Přerov, Okřížky, Moravské Budějovice, Znojmo)
- Vydáno usnesení zřídit demobilizační kancelář pro vojáky vracející se z rozpadající se fronty, kvůli odebrání jim zbraní.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 1. listopadu 1918:

- Čtena zpráva poslance Tusara o povolení vývozu brambor pro armádu a uhlí pro dráhu a elektrárnu německého Rakouska výměnou za prázdné vagony.

- Národní výbor svolil s odjezdem příslušníků německé armády.

- Podáno hlášení o převzetí objektů: nemocnice pro koně v Králově Poli, převzetí kasáren, skladiště vlny na Cejlu, četnické školy v Příruční ulice, kde mužstvo složilo slib Národnímu výboru.

Dále přednesen návrh na převzetí továren na tabák (Jihlava, Svitavy, Nový Jičín, Hodonín).

- Rektorát čes. techniky nabízí Národnímu výboru své služby.
- Převzata železniční stanice v Hrušovanech.
- Instrukce pro národní radu v Moravské Ostravě, aby donutila ke spolupráci správu místní železniční stanice.
- Dr. Dolanský dále referuje o nutnosti připravit 2000 míst pro navrátilce z fronty, o odjezdu mužstva ze St. Pöltenu, které opouští Brno, o přejímce prázdných vagonů ve Znojmě a Břeclavi. Přednáší Tusarovo doporučení poslat do Vídně pro vojsko brambory a uhlí, aby se předešlo šíření bolševických nepokojů, do doby než do Vídně dorazí anglické vojsko.
- Oznámeno nepřevzetí Brněnských ústředních novin, protože se jedná o soukromý podnik.
- Zpráva o ustavení Národního výboru slezského, jenž hlásí snahu Poláků obsadit část ostravského uhelného revíru. Tento dále žádá o zaslání potravin pro dělnictvo a o vojenské obsazení trati z Lipníka nad Bečvou do Bohumína, aby se tak zamezilo vylupování vagonů v německých stanicích. Dr. Bulínovi je zadáno zajištění případné četnické asistence k ostraze trati Lipník-Bohumín.
- Dr. Stránský žádá dělnické zástupce v Národním výboru, aby působili proti šíření bolševických idejí. Dále jednání o ustavení socialistické rady, která má předložit Národnímu výboru požadavky dělnictva.
- Dr. Bulín upozorňuje nutnost zdůraznit státním úřadům přerušování veškerého úředního styku s Vídní.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 2. listopadu 1918

- Zmíněny kroky učiněné s cílem zamezení vývozu peněz z Rakousko-Uherské banky, s nimiž její ředitel souhlasí.
- Informace o probíhajících jednáních s německými důstojníky o jejich demobilizaci a policejní službě v Brně.
- Dr. Bulín referuje o situaci ve Znojmě. Národní výbor sděluje do Znojma, ať nejsou tamním okresním výborem úředníci hejtmanství nuceni ke slibu Československu ani Rakousku, ale ať zůstane situace nadále při starém a úředníci slíbí jen svědomité plnění úředních povinností.
- Zdravotní rada Dr. Fleischer má být jmenován vedoucím lékařem pro nádraží v Brně, aby zde řešil problémy, které působí němečtí zřízenci svou pasivní rezistencí, která spočívá v hromadném hlášení se za nemocné.
- Vzniká komise pro projednání otázek souvisejících s převzetím správy města Brna (Dr. Stránský, Dr. Pluhař, Dr. Bulín, Dr. Budínský, Dr. Dolanský)
- Na 4. listopad naplánováno převzetí monturního skladiště. Ministerstvo války souhlasí, že nic nebude vyvezeno.
- Jednáno o problematice zásobování obyvatelstva a průvozu brambor do Vídně. Zdůrazněna koordinace dalších kroků s Prahou.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 4. listopadu 1918:

- Podáno hlášení o zprotivení se železničních zřízenců v Podivíně četníkovi při zásobování obyvatelstva potravinami.
- Dále přijato hlášení o porážce dobytka pro vojsko.
- Vydáno povolení k vydání 125ti vagonů krmného ječmene pro vepře chované v českých krajích.
- Přijata zpráva z Prahy o tom, že se má zřídit v Brně zemská uhelná komise, do které je nutné zvolit zástupce dělnictva, konsumentů, průmyslníků, aprovizačního člena a 2 znalce.
- Čten Tusarův pokyn k posláni potravin pro české vojáky ve Vídni.
- Jednáno o zřízení tábora v Břeclavě, jenž bude zachytávat vojáky vracející se z fronty.

- Vojenskému zemskému velitelství se doporučuje, aby kromě 150ti četníků vyslaných Moravským místodržitelstvím, vyslalo ještě dalších 100 mužů k ostraze Vlárského průsmyku.
- Jednání o problémech se zastavenou železniční dopravou na severní Moravě, která se přihlásila k německému Rakousku.
- Při Národním výboru zřízena finanční komise.
- Vznesen požadavek na místodržitelství, aby při jmenování vládních komisařů pro obce sdělovala jejich jména napřed Národnímu výboru.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 7. listopadu 1918:

- Předneseny zprávy o poměrech na Slovensku, Slovácku a Valašsku.
- Předneseny zprávy o intervenci židovských zástupců na vyslanectví ve Vídni za účelem ochrany židovských uprchlíků z Haliče.
- Na schůzi se dostavili němečtí továrníci ze Znojma, kteří žádají potraviny pro dělnictvo.
- Vznesen požadavek na poskytnutí 80ti vagonů mouky z Čech pro uhelný revír moravsko-ostravský.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 11. listopadu 1918:

- Zpráva o zabavení vrhačů min v továrně Brand-Lhuler v Brně.
- Národnímu výboru v Praze postoupena otázka dokončení objednávek ministerstva války.
- Rozhodnutí k provádění opatření ve věci přebírání správy statků státních a císařských.
- Otázka žádosti moravských Němců o jejich zastoupení v ředitelství pro lidovou výživu je ponechána bez řešení až do příští schůze ředitelství lidové výživy.
- Zmiňována problematika nedostatku uhlí v cukrovarech.
- Msgr. Šrámek referuje o plánovaném vybudování národního shromáždění.
- Moravští členové Národního výboru jednoznačně podporují osmihodinovou pracovní dobu pro dělnictvo.
- Msgr. Šrámek vyzván, aby v Praze řešil problematiku špatného zásobování Moravy obilím z Čech.
- Vrchním velitelstvím vojenským v Praze byl ustanoven zemským vojenským velitelem moravským gen. Petrželka a na Slovensku gen. Štika.

Z protokolu schůze Národního výboru ze dne 25. listopadu 1918:

- Zmiňována otázka maďarského úsilí o udržení Slovenska při Uhrách
- Pražské orgány vyzvány ke zřízení fondu pro podporu lidu, jenž byl vypovězen z práce z území německého Rakouska.
- Dr. Pluhař přednáší zprávu o zlepšení finanční situace.

Z protokolu závěrečné schůze Národního výboru ze dne 8. prosince 1918:

- Shrnut počet podání u Národního výboru v Brně, který za dobu jeho úřadování činil 3413.
- Usneseno dát zprávu o ukončení činnosti do novin, aby se tak veřejnost dozvěděla o jeho rozpuštění a nadále se na něj neobracela.
- Národní výbor přenáší pravomoc rozhodovat o vývozu potravin ze země na Ředitelství lidové výživy s doporučením, aby v této otázce rozhodovala osoba české národnosti a plného českého přesvědčení.
- Nakazuje se odstranění nápisů označujících Národní výbor.
- Kancelář má dodělat jen rozdělanou práci.
- Účty mají být uzavřeny.
- Úřednictvo při Národním výboru účinkující, jež náleží zemskému výboru k věci prohlašuje, že konalo veškeré služby tyto z lásky a že samozřejmě žádných zvláštních odměn nežadá.
- Veškeré vyřízené spisy se mají odevzdat zemské vládě.

/Převzato z: Moravský zemský archiv, fond Národní výbor, karton č. 1054, u protokolů ze schůzí./

14. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Právní předpisy:

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., *o zřízení samostatného státu československého*.

Archivy:

Moravský zemský archiv, fond Národní výbor 1918, karton č. 1054, Záznamy schůzí Národního výboru od 30. října 1918 do 8. prosince 1918.

Noviny:

Lidové noviny, 1918, ročník 26. Dostupné:

<http://kramerius.mzk.cz/kramerius/Welcome.do?lang=cs>

LITERATURA

1/ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004.

2/ BUDÍNSKÝ, Jaroslav: *Morava za války. Ze vzpomínek na domácí odboj*. Brno: Moravský legionář v Brně, 1936.

3/ BULÍN, Hynek: *Jiskry a plameny*. Brno: Knihotiskárna dr. Ed. Grégr a syn v Praze, 1930.

4/ ČADA, Václav: *28. říjen 1918 skutečnost, sny a iluze*. Praha: Naše vojsko, 1988.

5/ DOLENSKÝ, Antonín (ed.): *Kulturní adresář ČSR*. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc. Ročník 2. Praha: J. Zeibrdlich, 1936.

6/ FLODROVÁ, Milena, MENŠÍKOVÁ, Miroslava (edd.). *Pamětní desky a pomníky v Brně*. (Soupis pamětních desek a pomníků existujících či již jen prameny doložených na území města Brna.) Brno: Š. Ryšavý, 2004.

7/ GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918*. Programy, projekty, perspektivy. Praha: Svoboda, 1988.

8/ HORÁK, Ondřej: „Samostatný stát československý vstoupil v život.“ 28. říjen 1918 pohledem právníka a historika. In ŠÍNOVÁ, Renáta (ed.): *Olomoucké právnické dny 2008*. Sborník příspěvků z konference. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2008, s. 769-777.

9/ HORÁK, Ondřej: *Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu*. *Právněhistorické studie*, 2007, roč. 38, s. 153-169.

10/ HOTMAR, Josef: *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005.

- 11/ MÁŠA, Jan: *Momentky z války*. Brno: (nákl.vl.), 1930.
- 12/ MASARYK, Tomáš G: *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918*. Ed. J. Srovnal. 4. vyd. Praha: Masarykův ústav AVČR; Ústav T. G. Masaryka, 2005. /První vydání vyšlo v červenci 1925, další v roce 1930 a 1936, dotisk 1938./
- 13/ MENKOVIC, Biljana. *Politische Gedenkkultur. Denkmäler – Die Visualisierung politischer Macht im öffentlichen Raum*, Wien: Braumüller, 1999.
- 14/ PELIKÁN, Jan: *Za cílem života*. Praha: (nákl.vl.), 1928.
- 15/ PERNES, Jiří: *Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství*. Brno: Barrister & Principal, 1996.
- 16/ RAŠÍN, Ladislav: *Paměti dr. Aloise Rašína*. Brno: Bonus, 1994.
- 17/ ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001.
- 18/ SCHELLE, Karel: *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: KEY Publishing, 2008.
- 19/ SOUKUP, František: *28. říjen 1918*. Díl I. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928.
- 20/ SOUKUP, František: *28. říjen 1918*. Díl II. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928.
- 21/ URBAN, Otto: *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.
- 22/ URBAN, Otto: *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.
- 23/ VYSKOČIL, Aleš: *C.k. úředník ve zlatém věku jistoty*. Praha: Historický ústav, 2009.